

EPIDEMIE

MOR NAPŘÍČ STALETÍMI

OBSAH

ONEMOCNĚNÍ, HISTORIE & MOROVÉ RÁNY

01/

**MOROVÉ ONEMOCNĚNÍ ÚVODEM
& SMRTELNÁ YERSINIS PESTIS**

10—19

02/

**JUSTINIÁNSKÝV MOR
& HISTORICKY PRVNÍ ZMÍNKY O MORU**

18—21

03/

**ČERNÁ SMRT
& MOR VE 14. STOLETÍ**

22—27

04/

**MOROVÉ RÁNY
15.—18. STOLETÍ**

28—37

05/

**LÉKAŘSTVÍ
& OŠETŘOVATELSTVÍ**

38—47

MOROVÉ RÁNY V MYSLI ČLOVĚKA

06/
**VNÍMÁNÍ MORU,
NEMOCI & SMRTI** **52—57**

07/
**OCHRANNÉ
METODY** **58—65**

08/
**ZMĚNA A REAKCE
ČLOVĚKANA POHROMY** **66—73**

—
**TEXTOVÉ ZDROJE
& OBRAZOVÉ ZDROJE** **76—77**

„Vskutku každý, kdo nespatří tu hrůzu, smí být zván blažený. A oběti umíraly téměř ihned. Otékaly pod pažemi a ve slabinách a padaly k zemi mrtvy během řeči. Otec opouštěl dítě, žena muže, jeden bratr druhého; neboť tato nemoc, zdálo se, zachvacovala dechem a pohledem. A tak umírali.“

**Agnolo di Tura,
Sienská kronika**

ONEMOCNĚNÍ, HISTORIE & MOROVÉ RÁNY

MOROVÉ ONEMOCNĚNÍ ÚVODEM & SMRTELNÁ YERSINIA PESTIS

— 01

Mor v užším významu znamená konkrétní chorobu způsobovanou bakterií *Yersinia pestis*. Mor se jakožto vážné onemocnění kromě lidí vyskytuje i u některých zvířat.

IDEÁLNÍ PODMÍNKY PRO PŘÍCHOD MORU

Morové vlny přicházely v různé síle. Síla závisela na typu aktuálně šířeného moru (zaznamenáváme rozdíl mezi šířením dýmějového, septického a plicního moru) a dalších podmínkách. Tyto všeobecné podmínky zahrnovaly okolnosti politického, zemědělského nebo klimatického charakteru, s tím že nepřímo měly dopad na sílu přiházejících nemocí. Pokud tedy danou oblast zasáhl mor ve chvíli, kdy byla postižena válkou, hladomorem či klimatickým abnormálem, dopad na úmrtnost obyvatel byl znatelně vyšší. Vysláblá těla lidí často podlehla i lehčím formám morového onemocnění.

Optimální podmínky pro vývoj a šíření moru byly, pokud se teploty v daném roce pohybovaly mezi 20—30 °C a celkové počasí bylo suššího charakteru.

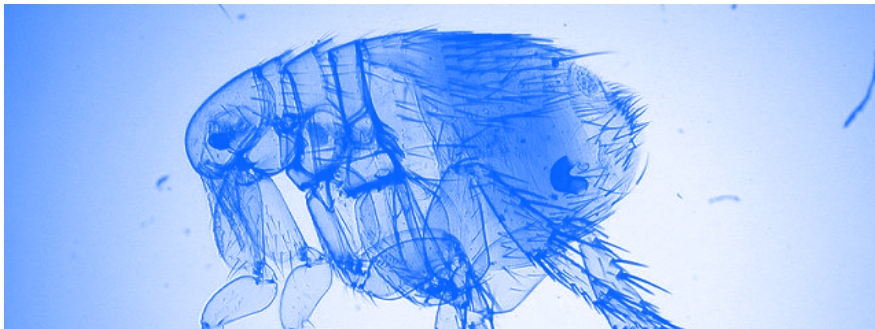
Přibližně víme, že oblast, která si prošla výše zmíněnými komplikacemi, byla zasažena morovou ránou v následujících 4—6 týdnech. Prodléva má zcela pochopitelný důvod. Mor se musel nejdříve přenést z krys na blechy a z blech na člověka, pak teprve docházelo k postupnému šíření napříč obyvatelstvem. V našich podmínkách morové epidemie zažívaly největší sílu s končícím létem a začátkem podzimu. Ústup moru přicházel zejména v zimě, kdy mráz byl více méně jediným profylakčním opatřením, laicky řečeno vymrzl. Již ve své době byla zaváděna opatření, ta odrážela tehdejší vnímání nemocí, znalosti a zkušenosti s nemocí.

SMRTELNÁ YERSINIA PESTIS

Yersinia pestis je strůjcem infekčního morového onemocnění. Jedná se o anaerobní tyčinkovou bakterii, s bipolárním zabarvením. Bakterie je přenositelná jak na člověka tak i na zvíře, nebo vzájemně. Onemocnění se primárně vyskytuje na krysách nebo jiných hlodavcích. Parazitující blechy těchto hlodavců pak přenáší kousnutím nemoc na člověka. Nejčastější druhy blech jsou *Xenopsylla cheopis* a *Nesopsyllus fasciatus*. Pokud se do lidského těla dostane *Yersinia Pestis*, například kousnutím, naplno organismus zachvátí infekcí. Nemoc se projevuje ve třech známých formách — dýmějový mor, plicní mor a septický mor.

PŘENAŠEČ XENOPSYLLA CHEOPIS

Hlavní přenašeč je blecha *Xenopsylla cheopis*, která je primárně parazitem hlodavců jako jsou krysy a potkani. Sekundárně se pak šíří i na člověka. Tato blecha se řadí mezi nejnebezpečnějšího přenašeče chorob. Přenáší dva významné patogeny *Yersinia pestis* (způsobuje morové onemocnění) a *Rickettsia typhi* (způsobuje endemický tyfus). Nejčastěji se s ní setkáme v tropech nebo subtropích odkud byla blecha zavlečena do dalších částí světa, zejména skrze obchodní lodní cesty. Délka života je průměrně 3 měsíce.



02. Blecha

PATOGENEZE

Bakterie se primárně šíří mezi hlodavci a blechami. V lesních cyklech jsou hlodavci více divocí, naopak u městských cyklů je hlodavec domestikován. Bakterie se může navíc díky hlodavcům šířit z městského prostředí do lesního a obráceně. Skrz kontakt s pokožkou, je každé nakažené zvíře schopno přenést infekci na člověka. Následný přenos mezi lidmi je poté způsoben kýcháním, kašlem nebo přímým kontaktem s tkání obsahující infekci.

OBJEV

Revoluční objev přinesl v roce 1894 Alexandre Yersin, švýcarsko–francouzský fyzik a bakteriolog z Institutu Louise Pasteura během epidemie dýmějového moru v Hongkongu. Alexandre Yersin praktikoval Kochovu metodu, kterou i následně objevil bakterii a udal ji do spojení s morovou epidemií.

DÝMĚJOVÝ MOR

Dýmějový mor nebo jinak nazývaný bubonický mor je jedna z forem moru, smrtelné nemoci způsobené bakterií *Yersinia pestis*. Tento typ moru je přenášen blechami (druhy *Pulex irritans*, *Xenopsylla cheopis*), které se infikovaly na nakaženém hlodavci, zejména krysa. Ta je přenašečem a proto nenese žádné příznaky nákazy, jelikož přenašeče nemoc nehubí. Zároveň slouží jako zdroj a rezervoár nákazy.

PRŮBĚH NEMOCI

Po kousnutí infikovanou blechou, místo kousnutí na těle zhnědne. Inkubační doba dýmějového moru je v rozmezí 2—6 dnů. Během inkubační doby následuje zánět lymfatické soustavy, to se projevuje boulemi (jinak nazývanými dýmějemi) v oblasti mizních uzlin. Napadená osoba začne pocítovat únavu, má vysoké horečky. V podkoží se zvětšují mizní uzliny tím, že se na nich tvoří měchýřky hnisu — klasický příznak dýmějového (bubonického) moru. Tyto měchýřky se na tolik zvětšují, že se natlakují a prohnisají až skrz kůži, kde následně prasknou. V tuto chvíli však úleva od bolesti natlakovaného měchýřku nepřichází jelikož kůže zůstává otevřená. Na místech prasklých uzlin a otevřené kůže vznikají vředy čímž dojde k rozšíření jedu do zbytku těla to vede k celkové sepsi (otravě). Pouze v málo případech se dotyčný po prasknutí bubonů a zacelení kůže uzdraví.



03. Gangréna

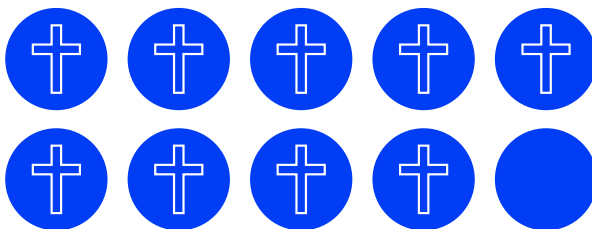


04. Dýměj

PLICNÍ MOR

Plicní mor nebo–li pneumonický mor je jedna z forem moru, smrtelné nemoci způsobené bakterií *Yersinia pestis*. Tento typ moru se šíří kapénkovou infekcí z člověka přímo na člověka, tím je nebezpečnější než dýmějový a septický mor. Šíří se aerosolem ve vzduchu, všemi dalšími tělesnými tekutinami a vylučovanými sekrety člověka. Nejčastější nákaza je právě díky aerosolu, kašel nakaženého zapříčiní snadný přenos bakterie do vzduchu, kterou nadechují lidé v okolí nakaženého, po přenosu nemoc jako první zasáhne plíce. Člověk se mohl nakazit bez přímého blízkého kontaktu s nakaženým a průběh onemocnění učinil z plicní moru velké nebezpečí.

**Celé onemocnění probíhá velmi rychle
na tento typ moru zemře 90% nakažených.**



PRŮBĚH NEMOCI

Po nakažení plicním morem nastává inkubační doba, která trvá v rozmezí několika hodin maximálně dnů. Prvním projevem je zdánlivá silná chřipka (kašel, horečky, dušnost,..). Plicní forma moru probíhá jako těžký zápal plic a má vysokou smrtelnost. Příčinou samotné smrti bývá edém, neboli otok, kde nakažený umírá na edém v oblasti dýchacích cest tím dochází k udušení. V důsledku nedostatku kyslíku mohou nakaženému zmodrat rty. Možnost uzdravení se z plicního moru je velmi malá. Smrt přichází brzy po nakažení, dotyčný umírá v horečkách s problémem dýchání a bolestmi.

SEPTICKÝ MOR

Septický mor je jedna z forem moru, smrtelné nemoci. Způsob jakým se mor šíří je podobný jako u dýmějového. Infikované blechy nakažené na hlodavcích přenáší kousnutím toto onemocnění na člověka. I zde je zdrojem primárně krysa, která slouží pouze jako přenašeč. Průběh onemocnění je oproti dýmějovému moru více agresivní.

PRŮBĚH NEMOCI

Po kousnutí infikovanou blechou nastává inkubační doba, která je však ve srovnání s dýmějovým morem mnohem kratší. Trvá v rozmezí 15–ti hodin až 3 dny. Bakterie této nemoci se pohybuje v krvi, tímto způsobem se bakterie rychleji rozšíří do celého těla. Mor v této formě může ovlivnit i orgány jako například slezina či mozek. Následně vzniká difúzní infekce, která spustí následnou imunologickou kaskádu. Dochází k diseminované intravaskulární koagulaci, to znamená rozvíjení se celé řady chorobných stavů. Během toho dochází současně k poruše aktivace srážlivých faktorů. Jedná se o smrtelně nebezpečný stav. Charakteristické pro tento stav je krvácí, tvoření krevních sraženin v cévách, nekróza nebo-li odumírání kůže a tkání. Proto nakažený často umírá na jiný smrtelný stav než je primárně morem nakažený orgán. Tato roztroušená infekce ve chvíli, kdy není léčena antibiotiky téměř vždy způsobuje smrt nakaženého. Doprovodné znaky septického moru je horečka, záchvaty či zmatenost, šok oběhového systému a hepatosplenomegalie — zvětšení jater a sleziny.

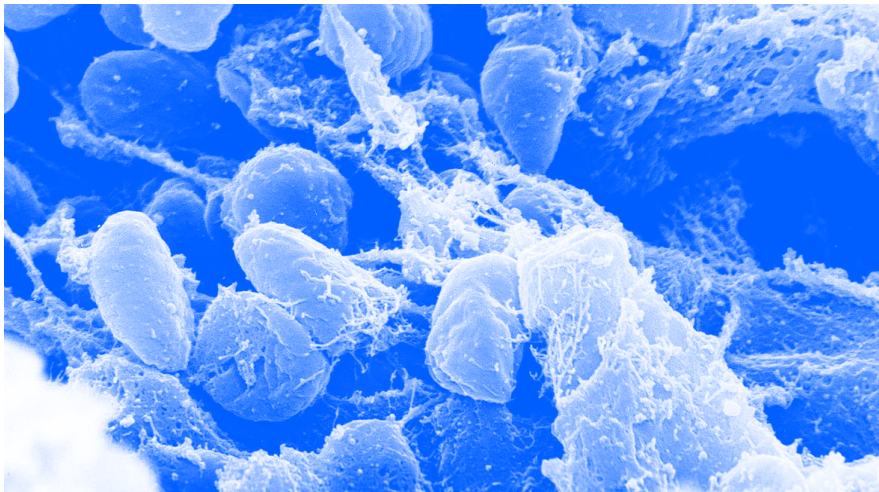
BAKTERIOLOGIE JAKO PŘEVRAŤ V MEDICÍNĚ

19. století

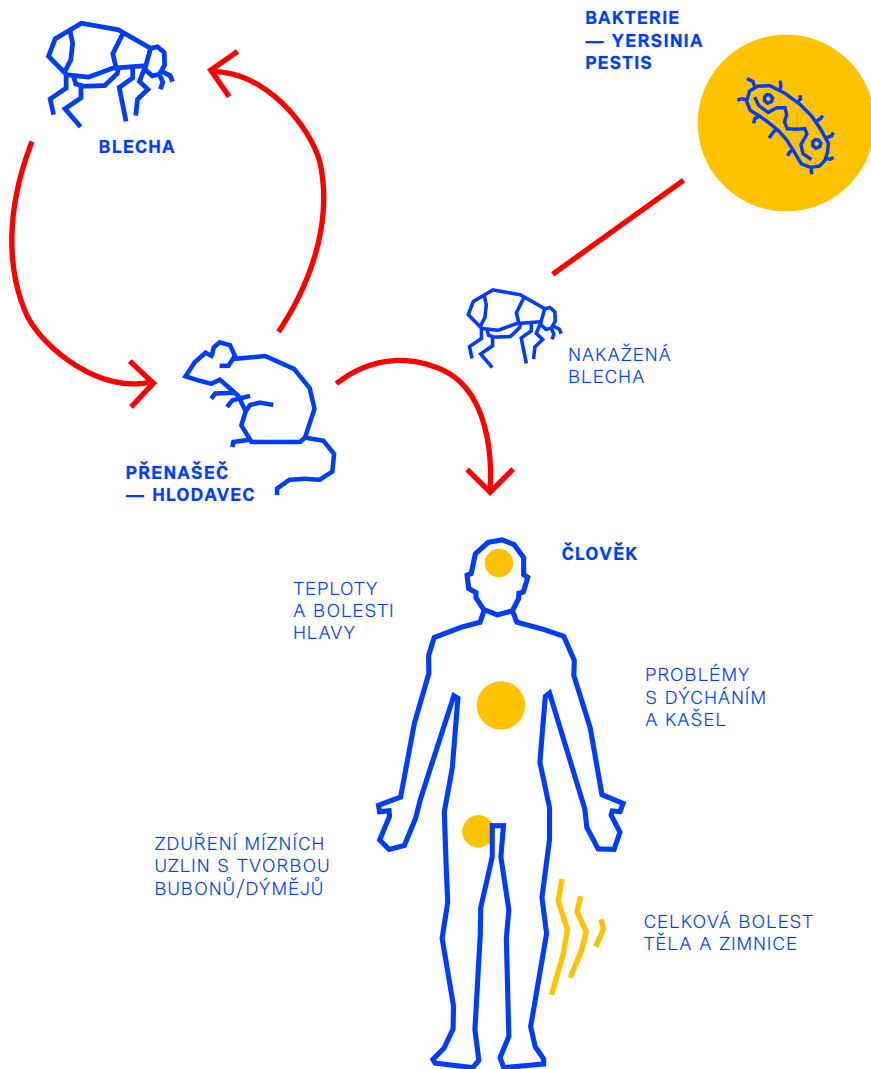
Vývoj a zkoumání bakterií se naplno rozvíjí až v poslední třetině 19. století, tato oblast se stává vůdčí oblastí medicíny. Bakteriologie umožnila nalézt odpovědi na dosud nezodpovězené otázky ohledně mnoha nemocí a chorob. Následně mohly být vytvořeny metody k jejich odpovídající léčbě. Louise Pasteura přispěl rozhodujícím podnětem, kdy v 50. letech 19. století popsal proces kvašení jako výsledek mikroorganismů a tím vyvrátil teorii samoplození. Robert Koch poté prokázal, že bakterie jsou jednoznačně původci chorob jako je tuberkulóza, cholera a jiné.

1894

Objev specifických bakteriálních jedů umožnil následnou možnost imunizace antitoxinem a protilátkou obsaženou v krvi. Pasteurella (*Yersinia*) Pestis byla objevena roku 1894 Alexandrem Emilem Jeanem Yersinem. Yersin byl švýcarsko–francouzský fyzik a bakteriolog z Institutu Louise Pasteura, který během epidemie dýmějového moru v Hongkongu přinesl revoluční objev. Alexandre Yersin praktikoval Kochovu metodu, kterou i následně bakterii objevil a uvedl ji do spojení s morovou epidemií



05. *Yersinia Pestis*



JUSTINIÁNSKÝ MOR & PRVNÍ HISTORICKÉ ZMÍNKY O MORU

— 02

První zmínka o moru a následně i první karanténě je v prepisech z 10. a 9. století před Kristem.

NEJSTARŠÍ ZMÍNKA O EPIDEMIÍCH

Z přepisů textů vzniklých v 10. a 9. století př. Kristem, nacházíme ve Starém zákoně poměrně jasně formulované příkazy upravující osobní hygienu. Mimo to pozorujeme příkazy týkající se hygieny při kontaktu s těly špinavých zvířat a zdechlin. Byla nařízena izolace „nečistých“ a povinnost odloučeného bydlení vně tábora po dobu minimálně sedmi dnů, což bychom z dnešního pohledu mohli chápat jako první karanténu.

PRVNÍ MOROVÁ EPIDEMIE, JUSTINIÁNSKÝ MOR

531—580 Genetickou analýzou bylo zjištěno, že se jednalo o řádění dýmějového moru. Dobové prameny zaznamenávají kulminaci nákazy zejména mezi třetím a šestým měsícem od vzniku nemoci. Po uplynutí nejvyšší kulminace nemoci v populaci nákaza začne na daném místě ustupovat, byly však i výjimky kde se mor držel i tři roky.

ROZŠÍŘENÍ NEMOCI

541 Historicky první morová epidemie propukla již v roce 541. Nákaza se podle dostupných informací začala šířit z prvních ohnisek (nejspíše v Asii) do Egypta. S jistotou víme, že nemoc byla zaznamenána v egyptském přístavu Pelusium, kde se vyskytuje podél obchodních cest a splavných řek. Rychlejšímu šíření dopomohl i byzantsko-perský konflikt. Z Egypta se mor dostal až do Konstantinopole, tehdejšího největšího města na území Evropy (dnešní Istanbul). V době, kdy mor propukl ve vší síle, vládl v zemi Justinian I. po kterém byl následně mor i pojmenován. Vzhledem k velké početnosti obyvatel ve městě došlo k rychlému promoření dýmějovým morem. S tím se nepochybně pojí i vysoká úmrtnost, která dosáhla 40% (ve městě denně umíralo až 5000 lidí). Řádění dýmějového moru v Konstantinopoli máme poměrně kvalitně zmapované díky spisům dějepisce Prokopiose.

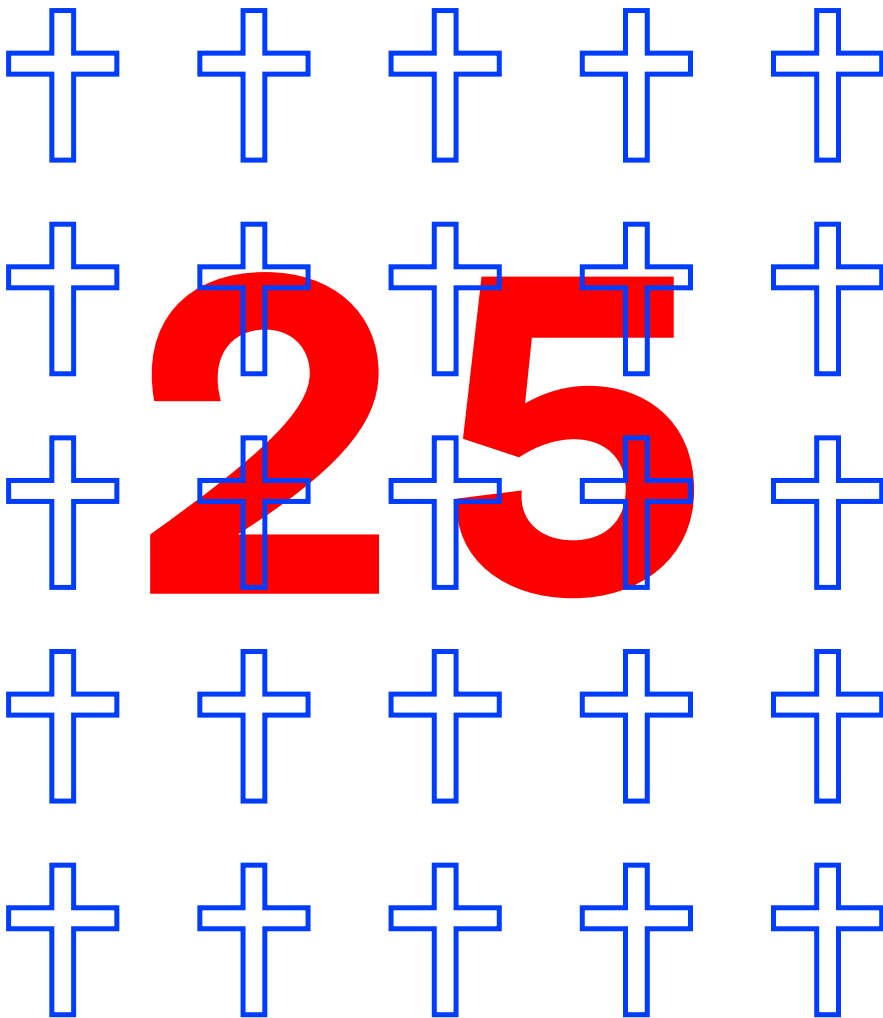
Epidemie se dále šířila po Byzantské říši, kde zabila přibližně čtvrtinu obyvatelstva. Mor se rozšířil i na jiné strany, směrem do Galie a Irska. Údolím splavné řeky Rhôny v Galii, se dostává nemoc do Lyonu, Remeše, Trevíru a odtud dále do Evropských oblastí. Mor se vracel v přibližně ve čtyřletých intervalech, to až do roku 622.

Během těchto let na mor zemřela přibližně polovina obyvatel, mizí sám od sebe kolem roku 767, není zcela jasný důvod proč, ale lze předpokládat, že již nebyly vhodné podmínky pro jeho ustálení v populaci.

Následující století se vyskytovaly další epidemie moru, které si vzaly za oběť odhadem 25 miliónů lidí.

DOPADY NA SPOLEČNOST

Nemoc měla drastický dopad na tehdejší ekonomiku, společnost, kulturu. Po této pohromě se mnoho měst již nevzpamatovalo a zůstaly tak neosídlena. Celkově došlo k útlumu příjmu, zhoršení kvality a úrovně života. Pokud bychom měli dát konkrétní příklad, před příchodem nemoci se byzantská říše mohla pyšnit armádou z 25 000 — 30 000 vojáků, po projití nákazy společností byl počet značně nižší jednalo se o 10 000 mužů. Problém nastal i v politické oblasti kde dříve méně početné skupiny mohly konkurovat dříve silnějším, ty které po zasažení morem měly velké ztráty z řad svých přívrženců. To koneckonců přispělo k rozmachu islámu do středomořského regionu.



CO KŘÍŽ, TO MILION MRTVÝCH

ČERNÁ SMRT & MOR VE 14. STOLETÍ

03
—

Černá smrt je nejsilnější morovou vlnou, své jméno získala, že nakaženým černaly části těl a končetiny.

PŮVOD EPIDEMIE

Epidemie propuká ve 14. století. Nemoc byla původně ze střední Asie, kde bylo poměrně časté šíření epidemií různého typu jak u místních kočovníků tak u již delší dobu usazených civilizací. První záznam o vlně moru je ze začátku 14. století na úpatí Himalájí u Balchašského jezera. Rozšíření až za hranice Asie není zcela jasné. Existují informace o pohybu obchodníků, kteří vyjeli na lodi z Feodosie, přičemž někteří měli být nakaženi plicním morem. Další možnou variantou je, že šíření souvisí s výboji Mongolů a pohybem vojsk na velké vzdálenosti, kteří mohli přispět k přenosu nemoci do dalších civilizací. Kvůli těmto skutečnostem, mor jakožto vážné smrtelné onemocnění nabyl na neuvěřitelné síle. Kombinace nepříznivých podmínek a morové rány ovlivnily celkový dopad morové vlny a ztráty na životech.

**Rychlost nákazy se odhaduje
od 30 do 130 km za měsíc.**

EVROPSKÉ MOROVÉ BITÍ

Evropa nebyla ušetřena od morového bití. Postupným šířením se nemoc dostává

1347 — až na území Evropy, kde si bere první oběti v zimě 1347—1348.

Roku 1347 byla nemoc poprvé zaznamenána v Konstantinopoli a Trapezuntu (oblast Černého moře), tyto města měla aktivní obchodní styky s východními asijskými zeměmi, ale zároveň dováželi zboží do evropských oblastí. Mor se dále dostává do Řecka, sicilské Messiny a odtud do Janova, Benátek, Chorvatska a jižní Itálie. Z Itálie putuje do oblastí jižní Francie, na Pyrenejský poloostrov, do střední a západní Itálie.

Ve formě moru dýmějového se pak rozšiřuje směrem na sever po území Francie — do Bordeaux a Paříže. Ve Francii ale mor nekončí a řadí i za hranicemi, v anglických přístavech nebo Londýně. Opožděný příchod nemoci do oblastí Německa, Čech, Uher, Podunaj a Dánska je dán pomalejším šířením kvůli přechodu přes Alpy. I přes všechno řádění a nebezpečí nemoci, byly oblasti, které dokázaly po celou dobu nemoci uniknout. Například Francie a přilehlé oblasti byly morem silně zasaženy, ale právě zde nalezneme i místa které zkáze unikly. Zejména to jsou města a vesnice situované v horách jako je Savojsko, Dauphiné a oblast Calais.

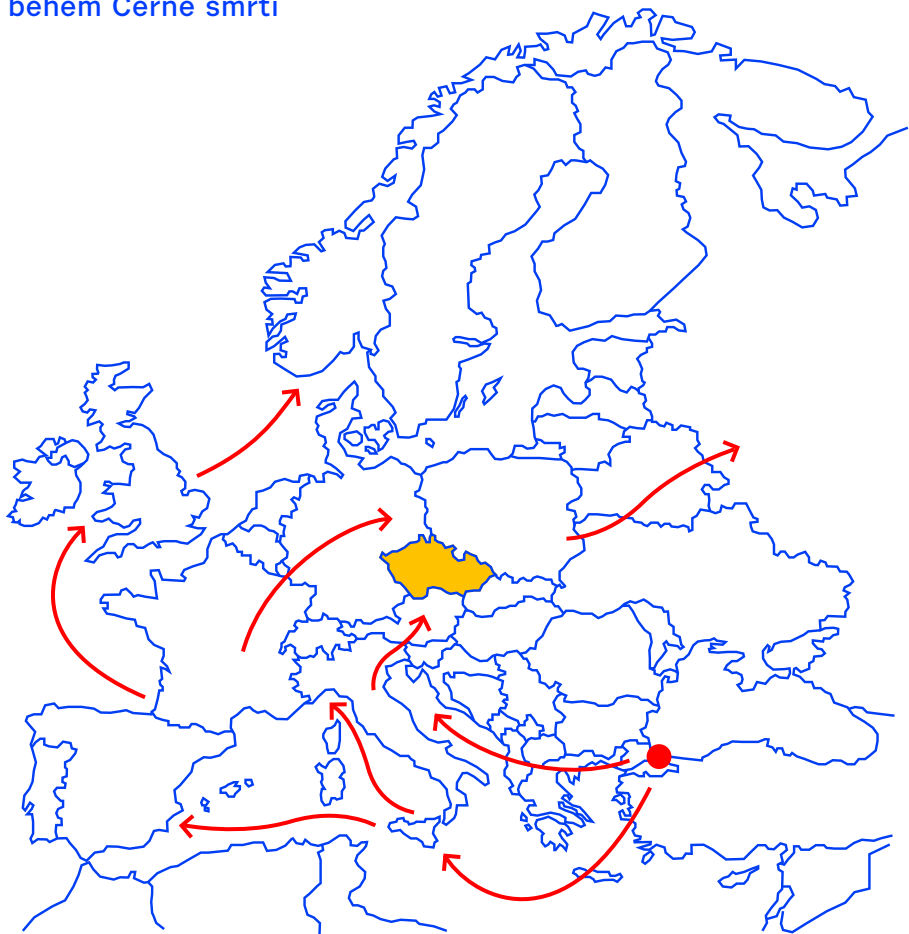
Nemoc je pozorována na samotných velkých obchodních cestách a objevuje se i v nejlidnatějších oblastech okolo těchto cest. Po roce 1352 se mor dostává do severovýchodních oblastí. Zaznamenáváme jej ve východních částech Skandinávie, Pobaltí a Ruska. Oblasti, které zůstaly moru ušetřeny se převážně vyznačovaly malou hustotou osídlení a řídkou strukturou obchodních cest.

**Umíralo mnoho lidí, v Avignonu si mor vzal
za své oběti minimálně 11 000 lidí.**

SITUACE A CHARAKTER DOBY

Na počátku 14. století se zhoršilo celkové klima a nastala tzv. Malá doba ledová. Chladné a dlouhé zimy v kombinaci s deštivými a studenými léty vedly ke zhoršeným podmínkám pro hospodářství. Od těchto skutečností se odvíjí i hospodářská krize, která zastihla evropské a asijské oblasti. Nízká až nulová úrodnost obilí vyvrcholila v roce 1316 Velkým hladomorem, kde se odhaduje, že obětmi hladomoru se stalo 10—25% evropské populace. Celou situaci nepodpořilo ani papežské schizma ke kterému došlo po smrti papeže Řehoře XI. Politickou oblast ovlivnilo uzavření Krewské unie (unie Polského království a Litevského velkoknížectví). Dalším faktem bylo vyostření stoleté války roku 1337 mezi francouzským a anglickým královstvím. Naproti tomu zaznamenáváme rozkvět renesance ve městech severní Itálie.

Šíření morové nákazy během Černé smrti

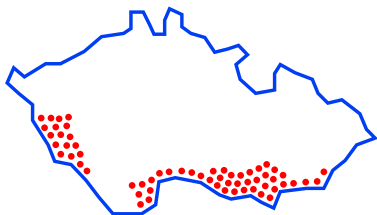


ČESKÉ ZEMĚ

Epidemie moru se postupným šířením dostala až do Českých zemí. V našich středoevropských oblastech považujeme za první morovou epidemii Černou smrt. Historicky první, Justiniánský mor se do našich oblastí nedostal.

MOROVÁ RÁNA 1348—1349

Morová rána, která řádila v Evropě mezi lety 1348—1349 České země téměř nezasáhla. Touto vlnou byly postihnuty jižní a západní části země, kvůli tomu, že mor se šířil na jihu od Vídně a na západě z Norimberku či Řezna. Praha a oblasti o města na sever byly moru ušetřeny. O vlně moru píše František Pražský, který zmínil, že toto mření se do země sice dostalo, ale následně bylo vytlačeno, čerstvým a chladným povětrím. Faktickým důvodem byla obchodní izolace českých zemí. To nelze říci o oblasti Moravy. Pokles populace poznamenal zejména Brno a Znojmo. Důkazem jsou berní záznamy o rozšiřování hřbitovů. Brno bylo vylidněno takovým způsobem, že v prosinci roku 1351 markrabě moravský Jan, sliboval prominutí daní na 4 roky, těm kdo se usídlí v morem vylidněných městech.



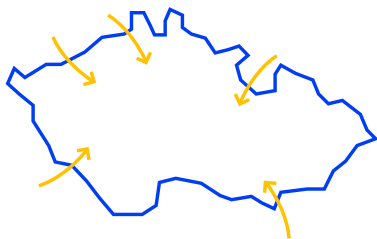
MOROVÁ RÁNA
1348—1349

MOROVÁ RÁNA 1357—1363

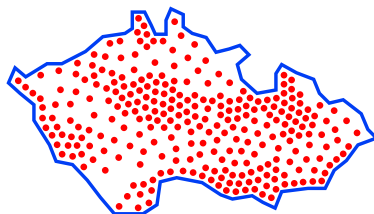
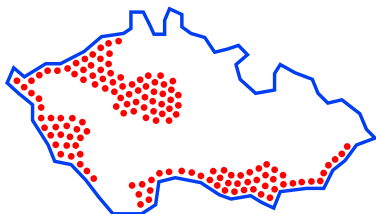
Morové rány které následovaly se už zemím českým nevyhnuly. Druhá měla hlavní ohnisko v Hessensku (Hessen je spolková země ve středním Německu) a na české území se dostala v roce 1357 a do roku 1360 zasáhla celou Evropu. Vlnu moru s vysokou úmrtností máme v našich zemích doloženou mezi lety 1357—1363/1364, nezasáhla plošně celé České území, ale šířila se oblastně. Po roce 1364 nastalo menší období klidu, to ale netrvalo dlouho, pouze do roku 1367.

MOROVÁ RÁNA 1367—1369

Další nárůst mrtvých byl mezi lety 1367—1369. Tentokrát se nemoc šířila zejména v oblastech sousedících s Rakousy. Zde byl průběh nemoci dramatičtější díky deštivému a chladnějšímu létu. Doznívání vlny v českých zemích pozorujeme až do roku 1371. Po roce 1371 dochází k pozitivnímu vývoji populace a to po dobu devíti let.



Obecně lze říci, že epidemie se do českých zemí dostávala z oblastí, kde byl výraznější přechod přes hranice. Nejvíce frekventované směry — Vídeň, Mnichov, Drážďany, Kladsko.



SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH

České země oproti zbytku Evropy vzkvétaly, Evropa byla decimována jednou pohromou za druhou. Za dobu vlády Karla IV. došlo k největšímu rozkvětu země, v Praze vznikla první univerzita, tím se podpořila celková vzdělanost v zemi. Český král investoval i do dalších oblastí jako byla výstavba — katedrála Svatého Víta, Karlův most a další.

MOROVÉ RÁNY

15. — 18. STOLETÍ

— 04

Během následující doby došlo na mnoho morových ran, nejsilnější byl Velký Londýnský mor, Benátský mor a mor Vídeňský.

Předchozí dva silné morové milníky přešly v soustavné šíření moru od 15. do 18. století. Jednalo se o jednotlivé vlny, které bičovaly evropské země, nikoliv naráz ale postupným šířením. Proto pokud budeme sledovat pouze jedno území vidíme příchod nemoci v intervalu každých 2 let. Dále šíření nemoci ovlivňovala situace doby, která se odehrávala na určitém území (jako například válka, neúroda a podobně). Znatelné zlepšení situace přišlo po skončení Třicetileté války. To bylo dáno nejen získáním potřebné imunity proti onemocnění, ale také celkovému zlepšení hygienických podmínek ve městech. Zvýšila se také životní úroveň.

MOROVÉ RÁNY PODLE STOLETÍ

MOROVÉ RÁNY V 15. A 16. STOLETÍ

V 15. století kvůli šířícím se morovým vlnám byly zaváděny karantény a jiná opatření proti moru. Poprvé byla využita v Benátkách, kdy město zavřelo své hranice a nedovolilo zakotvit příplouvající lodě v jejich přístavu. Lodě nejdříve musely podstoupit 40 dní dlouhou izolaci mimo přístav. Od toho nám vznikl zřejmě i název karanténa, italské quaranta znamená v překladu čtyřicet. Někdy se stalo, že během této doporučené doby na lodi celá posádka pomřela. Celkově se období 15. století řadí ke klidnějším. V následujícím 16. století se mor šířil převážně lokálně. Nelze říci, že by zcela polevil, ale nezachvátil celou Evropu jako ve 14. století při velké epidemii Černé smrti. Je však pravdou, že v některých oblastech mor v tomto období vzal za oběti i 50% populace. Častým podružným jevem, pokud v oblasti nastalo příznivé období a nemoc byla potlačena, oslabení lidé trpěli hladomorem. Kvůli velké úmrtnosti mnohdy nebyl kdo by obhospodařoval polnosti, nebo zpracovával mouku či maso. Mimo to se také začaly šířit další smrtelné nemoci jako byla lepra nebo neštovice.

MOROVÉ RÁNY V 17. STOLETÍ

Velké ztráty na životech pozorujeme v 17. století na více území Evropy, hluboce zasažena byla Anglie, Itálie, severní oblasti Rakouska, kde epicentrem byla Vídeň. Sílu tohoto onemocnění poznali obyvatelé Itálie mezi léty 1629—1631, kde je zcela zřetelný nárůst umrtv v oblasti jak větších měst (Benátky, Janov,...) tak vesnic. Po roce 1665 se rychle rozšiřuje v Anglii, kde v té době zemřela přibližně čtvrtina obyvatel Londýna, tedy 70 000 až 100 000 lidí. Vlna se sice nerovná vlně moru Černé smrti, ale jednalo se o největší

hromadné vymírání obyvatel od 14. století. Předpokládá se, že nákaza se do Anglie dostala z Nizozemí, kde mor je zaznamenán po roce 1654. Z Amsterdamu se dovážela bavlna, a právě ta se měla stát hlavním aktérem pro zavlečení moru. První výskyt moru

1665 byl na okraji Londýna v zimě 1665 až 1666, byly zaznamenány úmrtí související s morem. Pro epidemii byla zima nepříznivá, silnými mrazy nemoc se nemoc

hubila přirozenými způsoby. V té době více méně jediný obranný způsob proti nemoci.

Po studené zimě infekce nabrala na síle, přišlo nadměrně teplé jaro a léto. V červenci 1665 zasáhl mor hlavní město, král Karel II. Stuart s rodinou se odstěhovali z města do Oxfordu, kromě něho utekly další stovky lidí. Z Londýna utíkal kdo mohl, obchodníci a řemeslníci v Londýně již nebyli, obchody byly zavřeny, zůstal pouze malý počet duchovních, lékařů a lékárníků, to mělo drtivé dopady na regulaci nemoci. Vídeňský mor vypukl v roce 1679, odkud se šířil na sever.

Počet úmrtí v Londýně stoupal z 1 000 lidí za týden, k 2 000 za týden a v září 1665 dosáhl počtu 7 000 úmrtí za týden.



06. Londýnský mor

MOROVÉ RÁNY V 18. STOLETÍ

Nové poznatky přináší zcela nový pohled na situaci, která se díky zavedeným opatřením spojeným s čistotou a hygienou projevuje na počtech mrtvých. Mezi poslední epidemie

1720 patří vlna šířící se z francouzského Marseille v letech 1720—1721. S časovým odskokem propukl mor v ruských oblastech a citelně zasáhl Mosku v roce 1771, do Ruska nemoc byla zřejmě zatažena během rusko-turecké války, kdy vojáci na bojišti zaznamenávali první symptomy této nemoci.

ČESKÉ ZEMĚ

MOROVÉ RÁNY V 15. STOLETÍ

Během celého období přicházely vlny moru jak v menší tak větší síle. V Českých zemích jich bylo hned několik. Na začátku 15. století menší morová epidemie dopomohla k radikalizaci husitů. Poté řádil mor v Kutné Hoře, kde vzal za oběti i české pány. Z této doby máme kronikářskou zprávu o moru v Podolsku, která teoreticky mohla být příčinou smrti Jana Žižky z Trocnova, zpráva však není zcela spolehlivá. Během 15. století se obětí moru v Mělníku stala i Barbora Celjská (králova vdova).

MOROVÉ RÁNY V 16. STOLETÍ

Silnější morové vlny na České území přišly během 16. století, při morové ráně, která postupovala po roce 1505 bylo rušeno konání promocií na Univerzitě v Praze. Jedna z nejhorších ran byla se rozšířila z Prahy mezi léty 1520—1521, umíraly zejména děti a dorost. Nemoc pokračovala zejména na západ od Prahy. Je uvedeno, že lidé umírali „čtvrtý den tiše a krotce“ předpokládá se tedy dle dobového popisu rozhoření septického nebo plicního moru. Po roce 1530 se nemoc dostala i do východních oblastí, kde řádila primárně v letních a podzimních měsících, v zimních měsících bylo polevení, zřejmě kvůli mrazům. Při moru na přelomu 16. a 17. století se rozhodl i sám král Rudolf II. utéci z Prahy a to do Plzně, kde pobyl až do roku 1600.

MOROVÉ RÁNY V 17. STOLETÍ

1680 17. století bylo na mor poměrně přívětivé, až ke konci století došlo ke zhoršení situace. Moravu a jižní Čechy nemoc zachvátila po roce 1680, kam se dostala z Vídně. Vlna došla až do Prahy, kde její řádění bylo zvláště silné, dle úředních záznamů

zemřela třetina obyvatel (12 000 lidí). Silně zasaženy byly střední Čechy, kde úmrtnost byla i 50% a to hlavně v okolí frekventovaných cest. Celkově na českém území si morová rána vzala za oběti přibližně 100 000 obyvatel. To vedlo k reorganizaci péče o nemocné, změny v hygieně a čistotě ulic.

MOROVÉ RÁNY V 18. STOLETÍ

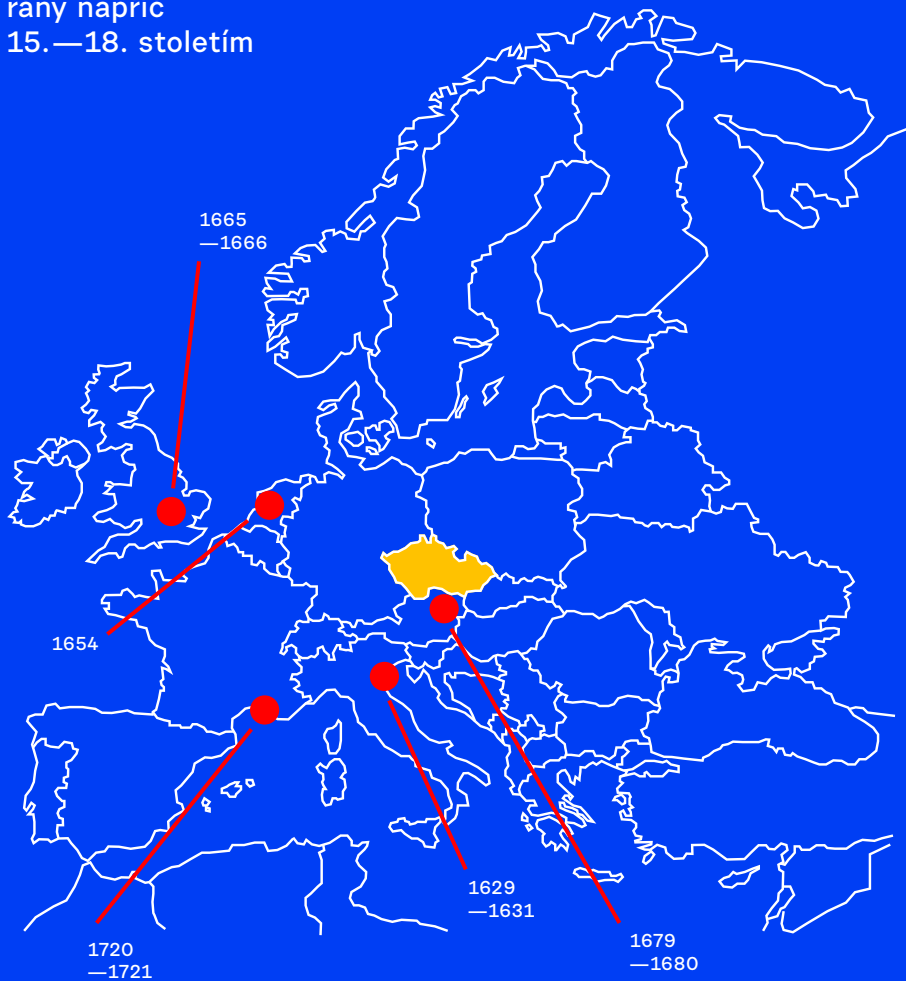
————— Díky celkovému zlepšení hygienických podmínek se zlepšila i morová situace.

1713

Od roku 1711 pozorujeme nárůst úmrtí, největší sílu nemoc měla 1713—1715.

Epidemie se rozšířila z Uher do Rakous a Čech, Morava byla zasažena v roce 1714 a doznívala do roku 1715. V Praze byl opět nejvyšší počet úmrtí, kde zemřela čtvrtina obyvatel, tedy přibližně 13 000 osob. Napříč Českou zemí se jednalo o 200 000 osob. Ve velkých městech se rozvíjely hygienické podmínky, byly vytvořeny primitivní kanalizace, tím odstranili i zbytek nečistot z ulic a vedlo to k potlačení nákazy. Poslední zmínky zvýšených počtů úmrtí máme z roku 1770—1772, kdy se onemocnění spojilo s hladomorem kvůli neúrodě a dozvuku vyčerpaného hospodářství po válce.

Nejsilnější morové rány napříč 15.—18. stoletím



SITUACE A CHARAKTER DOBY

15. století

Od počátku 15. století bylo na vzestupu cestovatelství, začaly se organizovat námořní výpravy s cílem objevit cestu do Indie, odkud by byla možnost dovážet koření. Jednalo se zejména o plavby z Portugalska. V návaznosti na cestovatelství se proměňuje vývoj celých světadílů a civilizací, neproměňují se odděleně. Díky námořním výpravám se do Evropy dostávají cizokrajné a vzácné suroviny. Vrcholem pro zámořské plavby bylo, když Kryštof Kolumbus roku 1492 v domění, že doplul do Indie, objevil Ameriku. Dalšími milníky bylo vyřešení papežského schizma při Kostnickém koncilu roku 1417 (nový papež Martin V.). Roku 1453 došlo k završení stoleté války. Ve stejném roce také Osmanská říše získala Konstantinopol. Kulturně celá Evropa prochází renesancí, její kořeny nás vedou do Itálie. Celý proces podporuje hospodářský vzrůst, obecně vyšší bohatství. Přelomovým vynálezem Johannese Guttenberga byl knihtisk, což umožnilo rychlejší distribuci informací.

16. století

Vrcholí období renesance, roku 1520 bylo dosaženo pomyslného vrcholu tohoto slohu, který se začal určitým způsobem vyčerpávat. To vedlo k vzniku manýrismu. Na konci století se začíná projevovat nový umělecký a životní styl, baroko. Během 16. století se v Evropě odehrávaly jak menší válečné konflikty jako například německá selská válka

_____ a šmalkadská válka, tak spory většího rozsahu. Roku 1526 došlo k vyvrcholení
1526 uhersko-osmanského sporu v bitvě U Moháče, v boji padl i král Ludvík

Jagellonský. Bartolomějská noc byla druhým velkým krveprolitím, kdy došlo k masovému vraždění hugenotů. Mimo válečné konflikty bylo 16. století obdobím změn a nových myšlenek. Reformy zapříčinil Martin Luther, který pronesl své myšlenky.

17. století

Období 17. století počítáme do období ranného novověku. Evropský prostor zaznamenává gradující politické a náboženské střety, dále utváří nové základy pro oblast filozofie a vědy. Defacto po celé století se vedly větší či menší války, kde docházelo ke střetu zejména Habsburků a Benátek proti Osmanské říši. Nejsilnějším z těchto válečných

_____ konfliktů byla Třicetiletá válka, která se rozhořela roku 1618 uvnitř Svaté říše
1618 římské, se stal celoevropským konfliktem. Další významné boje se vedly

za Anglické občanské války (1642—1651). I přes toto válečné vysílená Evropa měla

dostatek sil na kolonizaci nových území zejména v Americe. Umělecké a kulturní dění získávalo podobu baroka. Styl výrazný na dynamiku a celkovou pestrost barev i materiálů. Baroko se stalo nástrojem pro církev, výstavba barokních kostelů — značně monumentální, hodně dekorované aby zapůsobily na obyčejného člověka.

18. století

Osmnácté století přineslo mnoho změn. Je předznamenáním průmyslového věku, velkého hospodářského rozmachu po nadcházející staletí. Nezpochybnitelně je obdobím významných historických událostí. Významnou událostí byla Francouzská revoluce s ní spojený teror ve Francii, následná bída, vyhošťování lidí a počátky velké migrace národů. Dále se odehrálo mnoho velkých válečných situací. Počátkem 18. století proběhla Severní válka mezi léty 1700—1721, souběžně probíhaly války o španělské dědictví, ty ukončil roku 1714 Rastattský mír. Následovala Rakousko–turecká válka 1716—1718, ta se opakovala mezi léty 1787—1791, Anglo–španělská válka 1727—1729. V návaznosti k nástupu Marie Terezie na trůn proběhla válka o rakouské dědictví. Ke konci století započaly reformy a s nimi Francouzské revoluční války (1792—1802) ty odstartoval útok na Bastilu, následovaly krvavé roztržky, došlo k nahrazení absolutní monarchie k „vládě lidu“. Významnými historickými událostmi bylo například spojení Skotského a Anglického království ve Velkou Británii. K moci se dostávají dvě významné ženy Kateřina II. Veliká na území Ruska a Marie Terezie v Rakousku–uhersku. Francie se nacházela pod nadvládou Ludvíka XVI., ten byl ale roku 1793 popraven.

ČESKÉ ZEMĚ

15. století

V Čechách mezi léty 1420—1434 proběhly husitské války, ty zasáhly země Koruny české a postupně další sousední území. Husitské války vedl Jan Žižka z Trocnova. Spory nakonec vyvrcholili v bratrovražedné bitvě u Lipan roku 1434. Na trůn usedl Zikmund Lucemburský. V těchto dobách české země vysoce hospodářsky utrpěly a přišly o mocenské postavení. Pravdou ale je že díky českému reformátorovi Janu Husovi se nadčasově rozšířila myšlenka nutnosti reformy církve. České země po smrti Ladislava pohrobka ovládl Jiří z Poděbrad. V druhé půlce století zemi ovládl Matyáš Korvín.

16. století

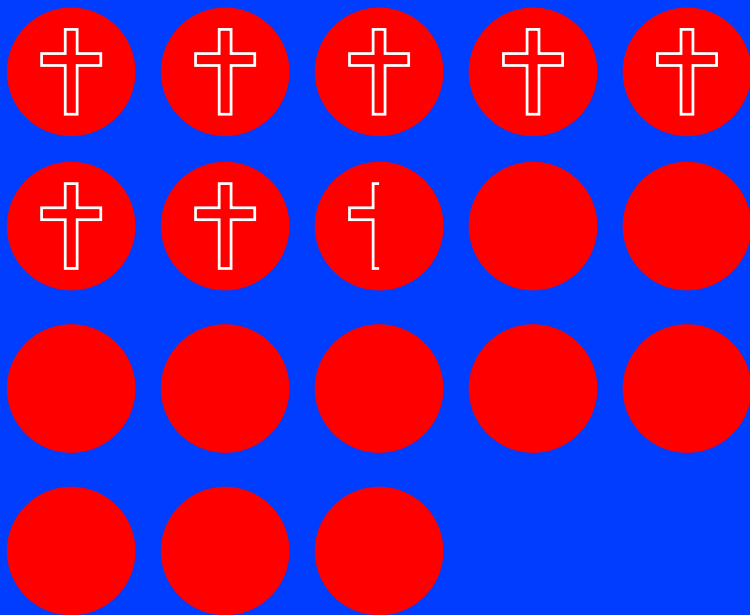
K českému trůnu se po vymření česko-uherské větve rodu Jagellonců dostávají Habsburkové. Šlechta novým králem zvolila Ferdinanda I. Habsburského. Po smrti krále Ferdinanda I. se vlády ujal Maxmilián II. Habsburský, za jeho vlády ústně potvrdil Českou konfesi — společné vyznání víry. Praze své slovo a lesk dokázal navrátit až další vládce, Rudolf II., po jeho smrti ale došlo k rozporu mezi katolíky a protestanty. Habsburkové v českých zemích byly symbolem národního útlaku a zpátečnictví.

17. století


Český trůn na počátku 17. století obsadil Fridrich Falcký, nedisponoval ale vladařskými schopnostmi. Čechy zůstávaly rozdělené a konflikt mezi stranami vyvrcholil v bitvě na Bílé Hoře roku 1620. O dva roky dříve došlo k Pražské defenestraci, vyhození místodržících z oken na Pražském hradě, to předcházelo propuknutí Třicetileté války. Roku 1627 byl zrovnoprávněn český jazyk jako do té doby německý. Druhá polovina 17. století přinesla poměrnou stabilizaci politické situaci a s tím i mnoho barokních počínů v českých zemích. Známé celou řadu barokních literárních děl, dařilo se i barokní architektuře nejen ve městských prostředích ale i na vesnici. Více než deset měsíců od ukončení třicetiletého válečného evropského konfliktu měl v českých zemích zavládnout klid. To se však nestalo, jelikož od léta 1649 české země zasáhla morová epidemie. Postiženo bylo zejména hlavní město, místodržící vědomi si nebezpečí se přesouvají do bezpečí, na jih Čech do Českých Budějovic.

18. století

Na území Rakouska Uherska došlo k Osvícenství, to znamenalo rozvoj v mnoha oblastech. Pokus vládců o „osvícenský absolutismus“ bylo ospravedlňování nároku na moc rozumovými důvody (již nevyužívali Boží právo). Na českém území vládl Karel VI., který vydal zákon nedělitelnosti monarchie a určení posloupnosti nástupnictví na trůn v mužské i ženské linii. Během 18. století došlo k několika reformám, výraznou přinesla Marie Terezie zavedením povinné školní docházky, tím obecně zvedla vzdělanost napříč populací. Druhou významnou událostí bylo zavedení Tolerančního patentu Josefem II., ten zrovnoprávnil před zákonem protestanty, katolíky a pravoslavné. Co se týče hospodářské oblasti bylo zrušeno nevolnictví a zavedena centralizace hospodářství, což přinášelo větší výnosy i díky nově vznikající technice.



Ztráty na životech byly obrovské.
Například zemřelo v Givry během jednoho
měsíce 750 obyvatel z 1800.

 = 100 lidí

LÉKAŘSTVÍ & OŠETROVATELSTVÍ

— 05

Lékařství vycházelo z poznatků doby, komunita se specializací na mor byla převážně laická.

Lékařství středověku čerpalo informace primárně z dob antiky. Většina zemí mimo Arabské a Byzantské říše tyto vědomosti dále nerozvíjely, a tím i oblast medicíny během středověku stagnovala. Oproti tomu v Arabské a Byzantské říši docházelo ke zkoumání poznatků, ty byly následně tříděny a případně přehodnocovány, pokud bylo prokázáno, že praktika je nefunkční, došlo k jejímu vyloučení z lékařské praxe.

Neznalost spojená se strachem ze smrti vedla tehdejší lékařskou komunitu, převzít situaci do vlastních rukou. Mezi lidmi se začaly šířit různé ozdravné praktiky. K známým lékařským metodám patří pouštění žilou, použití dávidel. Byly zde i méně razantní způsoby uznávané za stejně účinné, jako je síla orientálního koření. Pepř a jeho antiseptické účinky jsou známy již od roku 956, kdy se v Paříži, která byla zamořena, se prokládalo maso drčeným pepřem, měl zabránit šíření infekce. Dále se považovalo za účinné nošení hřebíčku v ústech.

POČÁTKY A VÝVOJ LÉKAŘSTVÍ RANĚ STŘEDOVĚKÁ MEDICÍNA

Vzhledem k tomu, že číst a psát uměla pouze úzká skupina lidí (zejména kněží, mniši a výše postavené obyvatelstvo) známé fakty, zapsané již dřívějšími pozorovateli, byly prostým lidem zcela nepřístupny. Přístup k informacím měli zejména katoličtí kněží a mniši. Ti některé lékařské metody využívaly a předávaly je prostým lidem. Na škodu však bylo, že jiné metody upravili, tak aby byly v souladu s katolickým učením, též zcela vyřadili chirurgické postupy. Tímto způsobem byly ale vědomosti znehodnoceny, nebo nebyly účinné.

VRCHOLNĚ STŘEDOVĚKÁ MEDICÍNA

Církev a medicína, dvě rozdílné oblasti které se během vrcholného středověku staly neoddělitelnými. Můžeme pozorovat zcela přímý vliv církve na lékařství. Netrvalo dlouho a oficiálně se zakázalo chirurgicky zasahovat do lidského těla, učiněno tak bylo ediktem Ecclesia abhorret sanguine (Církev se hrozí styku s krví). Chirurgické zákroky tak začali vykonávat lazebníci, holiči nebo kati. Dále se zakázalo studium medicíny od nekatolických autorů až na výjimky. Tato doba přinesla první hospitia nebo-li nemocnice, pro chudé, poutníky a nemocné.

V těchto evropských hospitkách nebyla lékařská péče (na rozdíl od arabských). Bylo to místo pro lidi bez rozdílu kromě malomocných, těm se stavěla zvláštní zařízení leprosoria. V Evropském prostředí, kde stagnoval vývoj medicíny přišel nový vítr, lékařské školy — první v italském Salernu a druhá ve francouzském Montpellier, učenci těchto škol se setkávali napříč obory a věnovali se studiu antických a arabských knih.

MODERNÍ A NOVOVĚKÁ MEDICÍNA

19. století K rozvoji oblasti medicíny a počátkům moderního lékařství nepopíratelně přispěly objevy v 2. polovině 19. století. Začaly se rozvíjet obory — mikrobiologie, imunologie, sérologie a bakteriologie. Tím se poté dalo vysvětlit mnohé, například původce nemocí. Velký zlom pro další možnou diagnostiku bylo objevení rentgenových paprsků roku 1895. Rychlý vývoj poté vidíme po první světové válce, kdy přibýlo značné množství nových léků — inzulin nebo antibiotika. Antibiotika byla velkým objevem, jelikož nemoci, které dříve byly smrtelné se již daly léčit. Transplantace, jako další rozvíjející se obor začala pomáhat lidem s potřebou léčby orgánů — zejména onkologičtí pacienti. Současná medicína 21. století, přispívá k prodloužení lidského života, neopomíjeme ale fakt, že se jedná zejména o výtěžek vyspělých civilizací a kultur.

KLÁŠTERNÍ MEDICÍNA

Medicínská oblast byla zprvu záležitostí klášterů. Nejednalo se o lékařskou péči jakou si dokážeme představit dnes, byla to pomoc spíše charitativního charakteru. Zde se pečovalo nejen o nemocné ale také o chudé.

HOJNĚ UŽÍVANÉ POUŠTĚNÍ ŽILOU

Léčebná metoda praktikovaná již od starověku, založená na teorii čtyř základních tělesných šťáv — žlutá žluč, černá žluč, krev, hlen, pokud jsou šťávy v rovnováze zajišťují zdraví člověka. K pouštění žilou se přistupovalo, pokud člověka svírala nemoc, bylo nutno dorovnat nerovnováhu v tělesných šťávách a upuštět krev. Krev měla být upuštěna v poměru k člověku, k jeho výšce, váze a síle, aby kontraproduktivně nedošlo k velkým ztrátám. Medicína 21. století pouštění žilou již opustila v důsledku zjištěných převažujících nevýhod a rizik. Metoda v moderní medicíně byla využívána, když ještě neexistovaly léky na hypertenzi, upuštěním krve se snížil tlak (objem krve v těle).



POSTUP LÉČBY PŘI NAKAŽENÍ MOREM

POZOROVAT SEBE SAMA

Člověk, který na sobě začal spatřovat nevídané symptomy jako — zvýšená teplota, bolest hlavy, nespavost, bolesti na hrudi, malátnost nevolnost, zimnice, horkost měl neprodleně započít léčebné procesy, jelikož onemocnění nastupuje velmi rychle a to během dvaceti čtyř hodin.

KONSTATOVÁNÍ DIAGNÓZY LÉKAŘEM

Prvním krokem bylo vyhledat lékaře, který byl schopen nakaženému jakýmkoliv způsobem pomoci. Lékař po přivolání k nemocnému zaznamenal věk, pohlaví, aktuální sílu, chování, místo a čas. Dále kontrolovali dotýčného tělesnou stránku — stav mízních uzlin, výskyt puchýřků či hlíz, hnisu, otevřených ran a jiné kožní atypi. Dále zkontroloval rychlost a kvalitu srdečního pulsu, barvu moči a stolice. Nakaženého moč byla často kalná, stolice krvavá. Pokud moč byla kalná a “hustá” jednalo se o důkaz, že krev a vlhkosti v těle nejsou v pořádku. Lékař na základě prohlídky dal dohromady všechny jeho symptomy — následně určil diagnózu a ideální léčebný postup.

LÉČEBNÉ PROČIŠTĚNÍ — POUŠTĚNÍ ŽILOU

Prvním krokem po stanovení diagnózy bylo pročistění organismu. Neodkladně se mělo započít s pouštěním žilou a tím ovlivnit stav krve a vnitřní vlhkosti. Nejdříve by se ale tělo mělo uvolnit pomocí klystýru od přeplnění střev, vyvolat zvracení a ulevit žaludku. Naopak prázdný žaludek není také správný, dotyčný by měl alespoň tvypít šťávu z jablek.

Po pouštění žilou nemocný měl zůstat v bdělém stavu, jelikož spánek by mu mohl ublížit — mohl by usnout a již se nezbudit. Ihned se posilnit vaječným žloutkem s vínem, šafránem, muškátovým květem a skořicí.

OŠETŘENÍ BUBONŮ

Krok další v léčbě bylo ošetření bubonů. Dle lékařských názorů se jednalo o zkaženou krev, která si razí cestu z nitra těla ven. Prvním bodem mělo být vytáhnutí jedu z těla, pro vytažení bylo více způsobů. Na zduřená místa se přikládaly baňky a čekalo než praskne nebo se bubon rozřízl, z kterého následně vytekl hnis. Jinou praktikou se osvědčilo přikládání flastrů (obkladů) s léčivou masťou, ta obsahovala lillii, proskurník lékařský, kozlík lékařský a další byliny. Poté se na místo vytažení jedu přiložil plátek říku nebo ředkve předem namočené do vinného dryáku. Otevřená místa lze také namazat pomocí směsi hořčice a mýdla nebo ořechy s routou.



08: Kněz u nakažených

Finalizace hojení měla probíhat mazáním míst směsí oleje, vosku, pryskyřice do které se přidalo aloe, myrha, běloba nebo kadidlo. Aby se zhojily rány na těle bylo radno mazat je vhodnou mastí, těch za dobu moru vzniklo mnoho druhů i receptur. Masti obsahovaly široké množství surovin, našli bychom v nich od vosku, pryskyřice, přes mýdlo, sádlo po med i žlutky. Pokud dotyčný měl bolesti i na těle doporučovala se vnější péče. Na kůži bylo vhodné přikládat látkové obklady smočené v octu a poté máčené do směsi z boráku, pilátu modrého, šťovíku, růže, kafry, bazalky, divizny, rojovníku. Jiné obklady mohou obsahovat santal, červený korál, perly ale zábal se nejdříve musí nahřát na rozpálené cihle.

JEDNOTLIVÉ SYMPTOMY

BOLEST HLAVY A HOREČKY

Bolest hlavy často spojená s horečkou, z níž často i pramení, je radno léčit přikládáním mokrého šátku a chladit. Bylo možné šátek máčet i ve studeném bylinném rozvaru.

ŽÍZEŇ

V případě přetrvávající žízně, člověk by měl být umístěn do chladného pokoje a mít lehké oblečení ideálně z nehmotných materiálů, například len. Podlahu zaopatřit bylinami a rostlinami, ty nejen že mají příznivé účinky na zdraví ale místnost ochladí.

MDLOBY

Doporučuje se potírat si ruce, nohy, ústa i nos směsí octa a růžové vody. Na člověka co padne do mdloby se mělo důrazně volat, křísit případně mu na čelo přikládat namočený šátek ve vodě. Na srdce přikládat bylinky pro posílení.

DÁVENÍ

Ve chvíli kdy nakažený začal nadměrně dávat se a k tomu jej provázely bolesti hlavy jednalo se o jednoznačné spojení žaludku a srdce. Když dotyčný začal zvracet jednalo se o dobrou věc, jelikož poté měla nastat úleva. Když však dotyčný zvracel nadměrně a neudržel ve svém těle ani léčiva ani stravu přikládali mu lékaři a ošetřovatelé na břicho teplou topinku namočenou v léčivé směsi z nátržníku, koriandru, máty, kutny, růže vše považené v octu.

ÚNAVA A OSPALOST

Ospalost s únavou jsou nebezpečné, jelikož mohou přinášet smrt, z toho důvodu by u člověka který není schopen sám sebe udržovat v bdělém stavu měl být někdo další, kdo jej bude probouzet. Pomáhat si mohou natíráním těla octem a růžovou vodou.

NESPAVOST

Na jednu stranu lékaři doporučovali bdělý stav, na druhou stranu unavení lidé propadali nežádaným psychickým stavům, které též mohly ovlivnit průběh nemoci. Pokud totiž nemocný byl dlouhodobě vystaven únavě, oslabovalo to životní duchy těla. Jako lék se považovalo omývání těla teplou vodou s heřmánkem, koprem, růží, fialkami, pro uvolnění mysli.

PRŮJEM

Průjem byl zprvu užitečným, jelikož pročišťoval tělo od nežádoucích látek. Pokud je ale dlouhodobého rázu, je třeba zakročit a podávat léčiva na ztupení prudkosti průjmu.

BOLEST HRDLA

Bolest v hrdle se léčila buď pouštěním krve z loktu ruky, která více bolela nebo pomocí kloktadel. Ty se skládaly z fíků, medu, lékořice. Na krk bylo možno přikládat flastr s lněným semenem, slézem a heřmánkem. Nebo levnější alternativa psiho lejna smíchaného s medem.

ÚZKOSTNÉ STAVY A ŠÍLENSTVÍ

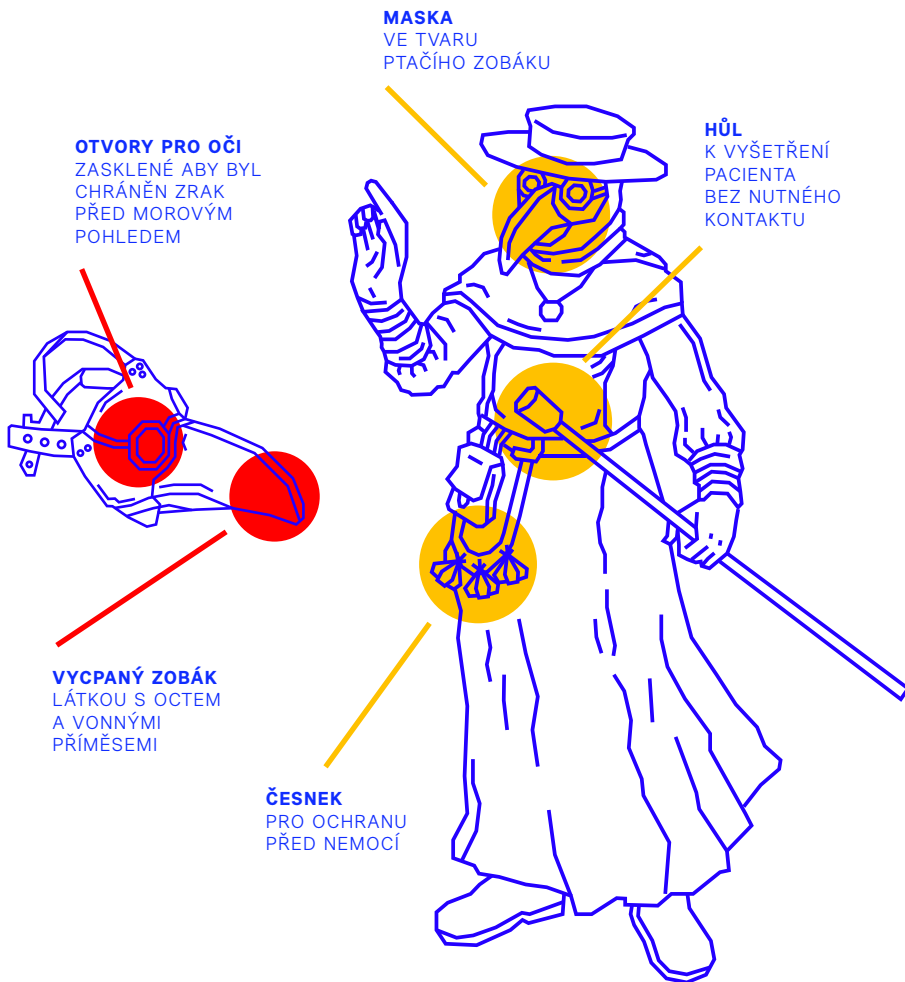
Vznik psychických potíží v podobě úzkostí nebo celkového zešílení mělo pramenit z případného nedostatku spánku. Na jednu stranu lékaři doporučovali bdělý stav na druhou stranu unavení lidé propadali nežádaným psychickým stavům. Pokud totiž nemocný byl dlouhodobě vystaven únavě, oslabovalo to životní duchy těla. Jako lék se považovalo omývání těla teplou vodou s heřmánkem, koprem, růží, fialkami, které měly uvolnit tělo i mysl.

ČESKÉ OŠETŘOVATELSTVÍ A LÉKAŘSTVÍ

Péče v Českých zemích o nemocné a umírající byla ve středověku na srovnatelné úrovni jako okolní země. Významnou osobou v této oblasti byla Svatá Anežka Česká (dcera krále Přemysla Otakara I.), kterou lze považovat za zakladatelku organizované péče o umírající a nemocné. Společně s a Rytířským řádem křižovníků s červenou hvězdou se začali

1233 _____ věnovat špitální činnosti. V Praze vybudovala roku 1233 první špitál s tím i laické špitální bratrstvo, ti zajišťovali péči. Špitál nebyl pouze organizací jako je dnešní nemocnice, do špitálu přicházeli jak lidé chudí s prosbou o jídlo tak ti co neměli kde přenocovat. Fungující péče se rozšířila i do Slezska či Polska, roku 1237 papež Řehoř IX. povýšil špitální bratrstvo. Tento kladný rozvoj péče násilně ukončily husitské války. Špitál byl pod záštitou katolické církve, což se neslučovalo s největším protifeudálním a proti církevním odbojem v 15. století. Většina těchto předhusitských špitálů postupně zanikla a po válkách byla provozována pouze pastorační činnost na místo dřívější charitativně — špitálnímu ladění.

Oděv a vybavení morového doktora



LÉKAŘ

POSTAVA MOROVÉHO DOKTORA

Moroví lékaři byli vnímáni jako oddělená skupina od běžných lékařů. Často se morovým doktorem stal i člověk bez léčitelské praxe, tedy felčaři, mladí lékaři snažící se uchytit v praxi. Existuje i případ kdy se lékařem stal prodejce ovoce. Pouze v málo případech šlo o zkušené chirurgy. Co se týče samotné léčby, o léčbu se snažili ne však zcela úspěšně vzhledem k praktikám, které užívaly. Důvod proč se k tomuto řemeslu uchýlili i lidé mimo medicínskou komunitu byl zcela jednoduchý, studování lékaři tuto práci vykonávat nechťeli, jelikož si byli vědomi rizik a možné vlastní smrti. Moroví lékaři byli placeni z městské kasy a to také bylo další motivací tuto práci vykonávat. Do dnešního dne jsou vedeny i záznamy o laických lékařích, kteří lidi opravdu úspěšně vyléčili. Nelze jim odepřít, že vykonávali „špinavou práci“, které se nikomu nezachtělo. Svým zaznamenáváním nemocných tak měli minimálně demografický přínos.

VZHLED MOROVÉHO LÉKAŘE

Oděv morového doktora, nebyl užíván od počátků morového řádění. Celý oděv,

1619

jako kompletní ochrana pro lékaře, byl vytvořen až v roce 1619. Za autora je považován vrchní lékař Ludvíka XIII. Charles de Lorme, který měl vytvořit oblečení po vzoru brnění vojáka ale pro lékařské účely. Lékařský oděv byl zřetelně odlišný od zbytku obyvatel.

Lékaři nosili masku, plášť, kožené kalhoty, rukavice, boty, brýle, klobouk a při sobě měli hůl. Celý oděv se impregnoval různými vůněmi. Maska byla velmi nápadná s mohutným zobákem, ten si vycpávali například vlnou s octem, směsí sladkých olejů, kořením, nebo čímkoliv silně aromatickým. Věřili na ochranné účinky aromatických látek proti pachu smrti. Tím, že napěchovali zobák směsí z hřebíčku, rozmarýnu, majoránky, meduňky, případně dalších výrazně vonících rostlin a koření, nemělo dojít k rozšíření infekce do těla. Lékař dále nosil brýle, nebo samotná maska měla zadělané otvory na oči sklíčky, oboje mělo chránit lékaře před kontaktem rohovky s morovým povětřím. Orientálnímu koření se připisovala vysoká hodnota a je tedy pochopitelné, že radikálně vzrostla poptávka.

„Protože všechny dříve vykopané hroby a hrobky byly plné těl, pohřbívalo se na všech volných místech, kdekoli se dalo, a když to nestačilo, vystoupili ti, kdo pohřbívali, na věže sykajských hradeb, odkryly jejich střechy a naházely mrtvoly dovnitř. Když byly věže mrtvolami naplněny, střechy se opět nasadily. Zápach byl den ode dne nepříjemnější.“

Prokopios

MOROVÉ RÁNY V MYSLI ČLOVĚKA

VNÍMÁNÍ MORU, NEMOCI & SMRTI

06
—

Ačkoliv mor bylo fyzické onemocnění, dělající škody na těle, obrovský význam mělo jeho vnímání, odvíjela se od toho celá řada lidského chování.

Vnímání nemoci a smrti bylo silně ovlivněno dobovým kontextem. Vzhledem k lékařským neznalostem a také do značné míry lékařskou bezmocí si lidé museli začít pomáhat sami. Vznikalo tak mnoho teorií jak mor vzniká, jak se šíří, ideální způsoby jak se mu bránit nebo nákaze vzdorovat, či jak se ošetřovat a léčit. Případně pokud došlo na nejhorší — smrt, jak nakládat s mrtvými.

VNÍMÁNÍ MORU BOŽÍ TREST A POKÁNÍ

Odjakživa se lidé snaží chápat situaci, její příčiny a možné důsledky. V případě morové nákazy se jednalo o velkou neznámou, není tedy divu, že lidé ze svých pozorování začali vynášet úsudky. Znalost bakterií přišla mnohem později, proto na základě svých znalostí věřili, že se jedná o Boží trest. Nákazu vnímali jako následek za hříchy, nedostatek víry a hříšné myšlenky. Člověk mor spojoval obecně s vyššími silami a tím i s různými nebeskými úkazy — komety, meteority, zatmění, polární záře a další. Zprvu se podařilo církvi si upevnit své postavení ve společnosti. Lidé se začali obecně více přiklánět ke křesťanskému životu, hlavní motivací k víře byla vidina nalézt ve svých modlitbách cestu k přežití. Pořádali se křesťanské procesí za účelem pokání a prosby Boha o milosrdenství. Vynakládali svá nadání kostelům a klášterům, kde pak prosili za odpuštění. Své prosby obraceli i k dalším svatým jako sv. Šebestián, sv. Roch. Při snaze ubránit se nemoci se vzdávali svých způsobů života.



Bůh
— uvaluje trest na lidi

VINNÍ NEVINNÍ ŽIDÉ

Jak lidé hledali původ a důvod moru, začali vinit i nevinné. Nejdříve byli obviňováni lidé patřící do podezřelé sociální (zejména chudina) či etnické skupiny. Trnem v oku se stali Židé žijící v Evropě, měli vlastní starou tradici, víru, z většiny žili v nadprůměrných ekonomických podmínkách a dosahovali vysokých vzdělání. Všechny tyto aspekty dohromady vytvářely napětí a nenávist. Židé byli obviňováni z nekalých praktik, taktéž měli být strůjci nákazy obyvatelstva. Židovské praktiky či víra podpořené mystickými a astrologickými souvislostmi se okolnímu světu zdály jako nebezpečné. Obavy podněcovaly názory, že provozují černou magii. Ze společnosti je nevyčleňovalo pouze mezilidské chování, ale i právním systém, kdy byli zařazeni do skupiny věčných cizinců. Napříč obyvatelstvem se věřilo fámě, že sypou do studní jed. V reakci na to došlo k hromadnému pronásledování a vraždění Židů. Jenom v Německu jich bylo zabito a upáleno na několik deset tisíc, mnoho historiků se shoduje, že tyto zločiny páchající se na Židech ve 14. století, byli společně s holocaustem ve 20. století dva historicky nejhorší útoky na židovskou komunitu.



09. Sypači moru do studní

MOR JE SPIKNUTÍ

V neposlední řadě člověk vnímal celou situaci více z politického než lékařského hlediska. Ve společnosti se projevuje mnohem vyšší agresivita a výbušnost, kvůli představě, že za celou zkázou se skrývá spiknutí. Pro každé spiknutí je třeba najít viníka, společnost

ale určila pouze „obětní beránky“ v podobě lidí, na které si vylévali svoje hrůzy, strachy, agrese a frustraci. Celým snažením ale viníka moru nenašli. Roku 1321 problémy a útrapy spojené s morem jsou svaleny na bedra malomocných. Byli nařčeni z přečinů proti společnosti, kdy měli trávit studny a kašny. Agrese vzrůstala a to vedlo k zatýkání a vyslýchání podezřelých osob. Nejdříve byli trnem v oku židé nebo malomocní a chudina, později se nenávistný tón přenáší na čarodějnice a čaroděje

TEORIE ZKAŽENÉHO VZDUCHU

Vědecká neznalost vedla člověka k vytváření teorií jak nemoc vzniká. Zjednodušeně řečeno se jedná o teorii existence zkaženého vzduchu, který stojí za šířením nakažlivých nemocí. Teorie vznikla podle tradice Hippokrata, který považuje za příčinu moru tzv. Miasma. Vysvětluje, že je to hmota způsobující nemoc a vzniká při hnilobném procesu ve vzduchu či ve vodě. Dle tohoto názoru se nemoc šíří z okolního prostředí v podobě morového zápachu nebo jedovatých par. Tato tvrzení se nám protínají s morovým ovzduším.

POLEDNÍ VÍTR MŮŽE BÝT SMRTELNÝ

Nejvíce rizikovým obdobím je přelom léta a podzimu, jelikož ovzduší je po celém létu dobře prohřáto slunečními paprsky. Ty podporují roptyl zkažených výparů a urychlují hnilobný proces. Společně s vítvem tvoří nebezpečnou kombinaci, jelikož díky němu je nemoc schopna dostat se i na místa, kde doposud nebyla. Nejnebezpečnějším byl vítr z východu kolem poledne. Pokud fouká vítr a svítí slunce způsobuje to zahuštění vzduchu, který se stává živnou půdou pro jedovaté plyny a je smrtelně nebezpečný.

TEORIE SMRTELNÉHO KONTAKTU

Druhou nejrozšířenější teorií je contagia vychází z latinského slova con-tactus, tedy dotek. Popisuje situaci, kdy se lidé žijící v těsné blízkosti na jednom místě nakazí nemocí. Tato teorie odpovídá dnešním poznatkům o šíření, ve své době však tato teorie nebyla ničím podložena. Lidé se nakazí, protože žijí ve znečištěné oblasti.

POZOR NA MOROVÉ OVZDUŠÍ I POHLED

Šíření nemoci odvozovali opět na základě povrchového sledování. Nakazit se bylo poměrně jednoduché a to morovým ovzduším, prosycené morovým jedem. Morové

ovzduší stálo na myšlence, že jed se koncentruje, nejvíce kolem nemocného, vypařuje se z něho, z jeho šatů i ze všech věcí, které dotyčný používá. Zprávy o panickém strachu z morového pohledu nejsou vůbec přehnané. Jakožto druhotný příznak u nemocných se uvádí vytřeštěný zrak.

VNÍMÁNÍ NEMOCI ARABSKÉ ZEMĚ

Nemoci v arabských zemích byly značně ovlivněny dostupným veřejným zdravotnictvím na vysoké úrovni, opíralo se totiž o Korán a jeho striktní hygienické příkazy jako byly pravidelnost lázní. Vysokou úroveň podminila také rovnost všech věřících před Alláhem, tedy každému se mohlo dostat stejné potřebné péče. Arabští učenci zkoumali poznatky antických lékařů a podrobovali je vlatnímu zkoumání. K nemoci neměli tak negativní přístup oproti Evropským zemím.

KATOLICKÁ EVROPA

Vnímání nemocí široce podléhalo celkovému vnímání světa. Církev měla na území Evropy veliký vliv na vnímání všech nemocí. Chápaní nemocí se odvíjelo od přesvědčení, že každá nemoc je dar od Boha, kdy si nemocný může uvědomit své hříchy, chyby nebo provinění a s pomocí právě nemocí hříchy odpykat. To se ale změnilo s příchodem moru, kdy nemoc začala být chápána jako trest od Boha za špatné činy — zřejmě z důvodu, že při onemocnění morem byla veliká pravdě podobnost smrti, pouze část lidí nabyla imunity a mor přežila.

ZA NEMOC MŮŽE ZMĚNA VLNKOSTI V OBLASTI SRCE

Za příčinu onemocnění a následné smrti se považovalo porušení vlhkosti v oblasti srdce. Mimo to dotyčný měl na těle hlízy, puchýřky a tmavě zbarvené vředy. K narušení přirozených vlhkostí mělo dojít díky zkaženému povětří, které se působením nebeských těles, vypařováním zemních a vodních par stává jedovatým. Po vdechnutí se dotyčnému kazí krev a hnijí tělesné šťávy. Při rozsáhlém narušení vlhkosti v oblasti srdce dojde k rychlé smrti. Pokud však působí na životní obranné duchy v těle, vyvolává horečku, úzkost, malátnost, problémy s dýcháním, specifický zápach i typické dýměje, puchýřky a hlízy.

VNÍMÁNÍ SMRTI

Smrt, je základem lidského bytí, blízce spojena s lékařstvím, které díky svým poznatkům onu smrt oddaluje nebo alespoň mírní průběh umírání. Od počátků populace je smrt vnímána jako výrazný milník, který potká všechno živé bez rozdílu. Přístup ke smrti a umírání se liší v závislosti na kultuře a kontextu doby. Po celém světě narazíme na širokou škálu rituálů a zvyků. Kulturní vyspělost můžeme sledovat právě i přístupem ke smrti, zejména podle toho, jak její vyznavači jsou schopni se postarat o své úmírající členy. Důstojná smrt, to je neměnný a zcela základní bod, který prochází napříč kulturami i dobou. Co ale má obnášet důstojná smrt v každé kultuře znamená něco jiného. Od počátků lidstva pozorujeme několik přístupů k vnímání smrti. „Kolektivní smrt“, nejednalo se o tragédii jednotlivce ale společnosti, byl to důkaz že se o dotyčného nebyli schopni postarat. Později se model přesouvá ke „smrti sebe samého“ a je považována za zodpovědnost jedince. V dnešní době se smrti značná část populace bojí, přejí si aby přišla rychle a zcela bezbolestně (ideálně aby o ní vůbec nevěděli — například ve spánku). Takový přístup by pro středověkého člověka byl tragédií, vzhledem k tomu, že dobu umírání brali jako přechod na onen svět, měli během toho čas rozloučit se se svými nejbližšími, zejména modlit se za své hříchy a provinění aby nebe přijalo jejich duši (život byl brán jako příprava na bytí ve věčném ráji nebeském).

Rychlá smrt nebo smrt ve spánku byla pro středověkého člověka tragédií, neměl by čas se rozloučit s blízkými.

OCHRANNÉ METODY

— 07

Na základě vyzorovaného zavaděli
ochranná opatření ač už více, či méně
smysluplná.

Se zvýšeným počtem zemřelých se lidé začali snažit jakýmkoliv způsobem nákaze bránit a s tím vymýšleli ochranné opatření a metody ač už pro nás dnes více či méně rozumné. Dávali do souvislostí věci co se staly, co viděli nebo co si mysleli.

POMOC VŠECH SVATÝCH

Celá situace se vymykala kontrole, nebylo nikoho, kdo by byl schopen nemoc zastavit nebo ji alespoň mírnit. Lidé byli zoufalí a začali svoji mysl odvracet k nadpřirozeným silnám nebo svatým. Podporou proti nemoci nacházeli u vyšších sil a protimorových patronů mezi které patřili sv. Roch, sv. Šebestián, sv. Rozálie, Panna Marie Ochranielka, svatý Kosma a Damián, sv. Karel Boromejský, sv. František Xaverský, sv. Antonín Paduánský.

LEGENDA O SVATÉM ŠEBESTIÁNU

Římský důstojník žijící kolem roku 300 byl za svoji křesťanskou víru odsouzen na smrt. Nástrojem pro odvedení na onen svět měly být šípy. Svatý Šebestián ale toto zranění přežil a na císařský rozkaz byl zabit. Šebestián je proto zobrazován s tělem prokletým šípy, ty jsou tradičním symbolem pro nakažlivé choroby.

LEGENDA O SVATÉM ROCHU

Roch byl jihoafrickým šlechticem. Legenda říká že cestoval do Říma, kde pečoval o nemocné. Nakonec se i sám nakazil, nikdo ale o něj pečovat nechtěl, a jediný kdo s ním zůstal byl jeho pes. Psem byl ošetřován a nakonec uzdraven andělským balzámem. Rochovy atributy jsou morové hlízy na stehně, oděv poutníka, hůl a pes. Kultovně uctíván od roku 1450, ale vyzývání jeho jména bylo zejména od 15. do 18. století.

NÁSILNÍ NA SEBE SAMA

Ve snaze bojovat proti nemoci, se zrodila různá hnutí. Masové hnutí sebedmrskáctví (flagelantství — z latinského „flagellans“ tedy bičující) bylo uznáváno jako účinné řešení proti moru. Flagelanti táhnoucí se zemí ve svých procesích okázale předváděli své pokání. Oděni byli pouze do košile a až do krve se mrskali devíticásými kočkami, býkovic, knutami, či důtkami. Podstatou sebedmrskáctví bylo trestat sebe sama za špatné činy a dojít k odpuštění. Vrchně ale flagelanti přijímání nebyli, často ze země bývali vyhnáni

— zejména v období ústupu církve. Když došlo na rekatolizace Evropy opět se navrátily veřejné průvody bičujících se kajčících, řeholníků i laiků, flagelantské průvody se konaly nejčastěji na Velký pátek. Městem chodili za svitu pochodní v čele jeli na koních postavy



10. Flagelantský průvod

jako symboly průvodu byly postavy — Herodes, Pilát případně další soudci Kristovi. Následně předváděli umučení Krista. Nejpřísnější průvody byly v Německu, kde musel striktně trvat 33 dní (léta Kristova), jelikož teprve až po této uplynulé době se člověk zbavuje hříchu a je očištěn. Flagelantské průvody v středoevropském prostředí se konaly zejména do 16. století, v oblastech jihoevropských zemí a španělských kolonií se průvody chodily až do přelomu 18. a 19. století.

VYNÁŠENÍ SMRTI

12. století Člověk setkávající se denně se smrtí, která přicházela i v brzkém věku, řešil jak sebe a své nejbližší chránit od všeho zlého a zejména nemocí. Zvyk vynášení smrti v kontextu s morem, objevujeme v historických datech již při první velké epidemii, tedy Černé smrti. Zvyk měl sloužit jako ochranné opatření proti všem nemocem. Typicky se konají v jarních měsících, zároveň oslavovali příchod nového léta. Podstatou zvyku

bylo vytvořit figurínu z došky, slámy, hadrů, zpevněnou tyčemi, oděnou do ženských šatů, narazit na hůl a za doprovodu bujarého tance a hlasitých popěveků vynést k vodě (tekoucí či stojaté), kde ji utopili. Pokud se nenacházeli v oblasti vod, figurínu donesli na odlehle místo kde ji spálili nebo zakopali. Morana, Mařena, Smrtka, Smrtholka, Teufel nebo Popel, všemi těmito jmény nazývaly právě onu zmiňovanou ženskou figurínu. Vynášení smrti jako takové patří k jednomu z nejrozšířenějších a též dobře zdokumentovaných zvyků. Zcela první zmínka je z roku 1286, kde je zvyk líčen jako obchůzka po polích s církevním doprovodem. Pole bylo velmi důležité, jednalo se o základ obživy, proto lidé nesoucí figurínu Morany obcházeli polnosti a modlili se za úrodu.



Morana

— slaměná figurína
navlečená do dámských
šatů

BEZPEČNÝ DOMOV

OCHRANA OBYDLÍ PŘED MOROVÝM PACHEM

Během epidemie se obecně rozšířila doporučení jak si co nejlépe zabezpečit obydlí před vtrhnutím moru. Hojně užíváno bylo vykuřování místností, pálit se mělo vonné dřevo jako je dub, jasan, myrta. Při vykuřování domova aromatickými látkami se dále využívaly — růže, pelyňek, heřmánek (nebo-li rmen vonný), bazalka, meduňka, mateřídouška,

koriandr a hřebíček. V případě potřeby kropení povrchů se z těchto bylinek udělal odvar, rostliny byly vařeny a máčeny buď v octu nebo čisté vodě. Bylinky bylo možné míchat s vínem — muškatelem a malvazí, velmi aromatická vína. Ideální je mít obydlí situované daleko od všeho co zapáchá, všude kde dochází k hnilobnému procesu, nebo se šíří výrazný pach. Seznam vyjmenovaných nebezpečných míst, které moří okolí byly — výběh pro zvěř, hnojiště, stojaté vody, hřbitovy, jatka, koželužny, mydlárny.

ZAHALENÁ OKNA

Dále bylo doporučeno aby okna byla neprodyšně zabezpečená, pokud si rodina mohla dovolit, tak okna zahalit těžkými závěsy. Zejména rozšířené to bylo v Belgii a severní Francii.

POSÍLENÍ TĚLA

PROČIŠTĚNÍ OD NEŽÁDOUCÍCH TEKUTIN

Pokud se dotyčný nakazil bylo řešení jak tělo vyčistit od nežádoucích tekutin a dojít k celkovému posílení. Zkažení krve mělo hned první dané řešení a tím bylo pouštění žilou, pokud kvalita krve nebyla narušena, volily se šetrnější metody a to podání projímadel. Metodou nejbezpečnějšího pročištění byla konzumace sirupů a protimorních pilulek — ty způsobují průjem a tím vyhání přebytečnou vlhkost z žaludku i střev. Sirup je určen zejména pro chudší vrstvy a měl by se požívat třikrát denně. Po pročištění by mělo následovat dávkování dryáku.

VŠELÉK NAZÝVANÝ DRYÁK

Dryák byla léčivá směs, kterou se doporučovalo pravidelně užívat. Příkladem zde uvedené dva recepty na dryák. Oba se mohly užívat oslazené nebo s přidaným lektvarem z růže se skořicí, muškátovým květem, hřebíčkem a zlatem.

První — směs tvořena z fíků, vlašských ořechů, routy, soli, jalovce a citronové šťávy

Druhý — kyselý prach ze šťovíku, vinný ocet, dubové listí a cukr

SÍLA SPRÁVNÉHO JÍDLA

Víme, že obecně rozšířenou myšlenkou bylo „zkažené ovzduší“. To stálo za celým morovým bitím a mělo proti němu fungovat vše co by toto zkažené ovzduší přebilo. To platilo

i u jídla. Do jídla se přidávaly vysoce aromatické příměsy, koření a další přípravky, aby odpudili mor, některé potraviny bylo zakázáno konzumovat. Doporučeno bylo pít pivo, či víno na místo vody nebo sladkých ovocných šťáv. Tento příkaz měl i své přínosy, jelikož pivo přecházelo varem, jednalo se tak o dobrý způsob sterilizace, možné bakterie nacházející se v pivu byly převařením vyhubeny, což se u vody říci nedalo. Ovoce bylo zakázáno, protože bylo sladké a rychle se kazilo. Hnilobný proces byl uznáván za možný způsob nákazy. Lidé z řad odborníků hlásali, pokud šlo o maso, jíst ovce, dobytek, kozy, koroptve, bažanty, kuřecí, oproti tomu ryba bylo maso nevyhovující.

ŘEDKVIČKY PROTI INFEKCI

Ať už situace byla jakákoliv, nesly se napříč populací různá doporučení. Mezi takovéto počiny nepochybně můžeme zařadit výzvu k nadměrného požívání ředkviček nebo ředkvi. Dalším lékem byl česnek, ten ale jistě účinky mít mohl. Zjednodušeně lze říci, že pálivé a štiplavé potraviny byly prospěšné a měly z těla vypudit infekci.

EROTIKA A ALKOHOL V ZÁJMU ZDRAVÍ

Prevenci proti nákaze si představoval každý jinak, pro někoho to znamenalo omezit vlastní potřebu na minimum, za to jiní uznávali přístup zcela opačný. Podle nich nejlepší přístup pro zachování zdraví je pít hodně alkoholu, užívat si každodenní radovánky života, pořádat bujaré setkání s přáteli, samozřejmě u alkoholu nebo se vysmívat světu. Tento hýřivý způsob života neuznávali pouze měšťané ale i duchovní.

NAVONĚT SE SÍROU

Hygiena ve středověku je složité téma. Co se týče období špinavého středověku, jedná se o období vrcholné a pozdní. Ranný středověk oproti tomu byl znám oblíbeností lázní, zejména u výše postavených. Úpadek hygieny ve středověku mohla zapříčinit do jisté míry i církve, která hlásala, že do nebe se mohou dostat pouze špinaví, jelikož mohou být očištěni. Obecně čistota duchovní byla nadřazena čistotě tělesné. Například jeptišky se myly jednou či dvakrát do roka. To se částečně s morem změnilo, doporučovalo se totiž navštěvování lázní jako ochranu před nemocí. Také zjistili, že těla co se častěji myjí neprodukuje nebezpečný pach. Aby ale jejich těla byla cítit ještě výrazněji zavádělo se užívání silných parfémů nebo sír.

USTANOVENÁ OPATŘENÍ

V návaznosti na prostupující nemoc hlouběji a hlouběji do populačních tříd, bylo naznáno, že je nutnost zavést určitá opatření regulující život a stýkání lidí. Zejména ve městech vzrůstala nevraživost a napětí mezi nemocnými a zdravými. Zdraví v nemocných spatřovali tak obrovský strach, že je vyloučili na okraj společnosti a přestali s nimi komunikovat. To zcela narušilo obchodní a ekonomickou strukturu. Mnoho měst zakázalo vstup všem přichozím, přicestovalým aby nezavlekli do jejich města smrtelnou nemoc.

OMEZIT SHLUKOVÁNÍ LIDÍ

Celkově byl omezen počet shromáždění a to s jakýmkoliv účelem, trhy zrušeny zcela nebyly to aby obyvatelé měst měli možnost nakoupit potraviny. Města zavírala nevěstince a pouliční prostitute byla přísně kontrolována. Nařízení upozorňují správce škol, švadleny, řemeslníky před pořádáním cechovních schůzí. Dále byly zapovězeny (zejména v době nedělní pobožnosti) schůzky v hospodách, muzika, tance, pálení či tajně prodávání vína a piva, které by si každý mohl vzít domů. Bylo by tím podpořeno ožralství a všelijaká připíjení. Obecně platilo že alkohol přispívá ke snadnému nakažení.

ÚKLID VE MĚSTĚ

Celková hygiena ve městech též zaznamenala změny. Hromadně byly zakládány ohně, kdy se páliło opět vonné dřevo, nebo jiné suroviny vhodné pro vykuřování venkovních prostranství, zejména v místech scházení se více lidí. Města zaváděla hygienická opatření, z velmi znečištěných měst byly postupně odstraněny všechny zvířecí zdechliny. Dbalo se, aby na ulici nebyly vyhazovány odpadky, splašky či hnůj. Dozor nad úklidem byl hlavně v Itálii. Oproti tomu Londýn v této oblasti zcela selhal, byl hluboce znečištěný. Již v této době byla zavedená epidemická opatření. Pohřby lidí zemřelých na mor měly přesná specifika. Úřadem bylo nařízeno udržovat stále vzplanutý oheň a to jak ve dne tak v noci. Mělo to pomoci v pročištění vzduchu, který byl podle jejich slov zkažený a nebezpečný. Z teorie zkaženého ovzduší vzniklo nařízení pálení obecně všeho s výraznou vůní, zejména pepř, chmel a kadidlo, vůně z těchto spálených surovin měly rozehnat morové ovzduší a být tak nápomocny proti šíření.

PLÁN NA ZVLÁDnutí EPIDEMIÍ, ALE JEN TEORETICKÝ

Některá města byla na příchod možných nákaz velmi dobře připravena, ale to pouze teoreticky. Například Florencie měla daný postup jak regulovat přiděl jídla, dostatek pitné vody, pohřbívání či jinou organizaci pomocných prací. Problém byl ale v tom, že ve chvíli kdy mor zachvátil město, tamější lidé se snažili si nebezpečí a možnou zkázu nepřipouštět ideálně nevidět. Tím nezavedli dostačující opatření ačkoliv dostatečné ochranné mechanismy již vymyšlené měli. Stačilo je pouze uvést v praxi.

IZOLACE NEMOCNÝCH

Naplno se užívají jen některá pouze opatření proti moru. Jedním z nich byla izolace nemocných. V Miláně, metropoli obchodu, proběhla výstavba Velkého lazaretu pro lidi nakažené morem. Podobu má jako vojenská pevnost, je obehnaná zdi a vodním příkopem. To aby pohyb z lazaretu nebo do lazaretu nebyl jednoduchý a nedocházelo k nezáměrnému či záměrnému vynášení nemoci.

PÁLENÍ VĚCÍ NAKAŽENÉHO

Podrobit izolaci a spálit věci zemřelého, tak znělo doporučení. Aby se předešlo dalším ztrátám na životech v rodině, platilo nejdříve na nezbytnou dobu uzavřít zemřelého věci a ve vhodnou dobu je spálit. Věci, které nebyly vhodné ke spálení se musely minimálně vykuřovat vonnými látkami.

ZMĚNA A REAKCE ČLOVĚKA NA POHROMY

8
|

Postoje a reakce na onemocnění každý pojal jinak, jedni se stáhli mimo civilizaci, naproti tomu druzí si užívali všechny krásy světa, i toho hříšného.

REAKCE NA POHROMY

Postoje, které zaujímali prostí lidé k těmto pohromám je vícero. Nepopíratelně zaznamenáme pocit bezmoci, kde se lidé odevzdávají do rukou neovladatelným silám. Vnímání nemoci je doprovázeno dalšími komplikacemi jak v oblasti hospodářské tak společenské. (Od počátku 14. století dochází k hospodářským a společenským změnám, hospodářství stagnuje, přelidněné obyvatelstvo, rozmach monarchistického státu ústí k nové feudální a komunální struktuře.) Obecně lze říci, že jako řešení pohrom lidé volili útěk. K útěku dává popud prostý strach, hrůza a úzkost před tím co čeká a co přijde den následující.

MOR PROLAMUJE HRANICE MEZI BOHATÝMI A CHUDÝMI

Ačkoliv se nejednalo o první důvod hromadného umírání, mor narušil i dlouhodobě zažitě třídy populace. Evropa byla nejednou svírána hladomorem, kdy na nedostatek jídla umíralo mnoho lidí. Hladomor ale nezasahoval všechny lidi napříč vrstvami populace, vyhnuli se mu zejména bohatší, aristokracie a duchovenstvo ti byli lépe zaopatřeni než nižší vrstvy. Zlom přineslo nemocnění morem, na nákazu umírali jak bohatí tak chudí a vzhledem k nejistému vzorci šíření — v očích tehdejší populace, začaly být opomíjeny hranice těchto tříd. Nákaza a smrt neznala rozdíl mezi bohatými a chudými, aristokracií a bezmocnými, duchovenstvem a prostým lidem.

BOJ SE STRACHEM ZA VŠECHNY PENÍZE

Strach z nemoci se dostával do lidského vědomí čím dál hlouběji, byli si vědomi že čím více kontaktu je s nemocnými, tím je i větší pravděpodobnost nákazy a pohlédnout smrti do očí. Nalezli ale řešení — peníze, reakce byly až tak vyhrčené, že se rodinní příslušníci odmítali starat o své blízké a raději draze přepláceli služebníky aby nemocné opatrovali. Vznikla tím psychická propast, kdy se obecně vědělo, že pokud dotyčný onemocní morem, jeho rodina jej opustí s ohledem na vlastní blaho. Služebnictvo těchto výhodných nabídek hojně využívalo, nabývali tím i na majetku, který ale si v zápětí mohli vzít maximálně do hrobu, protože kontakt tak intenzivního charakteru zapříčinil nákazu jich samých a následné smrti. Nemoc v rodině a následné chování a reakce u lidí se dělí primárně na dva zcela kontrastní přístupy. Prvním bylo dobrovolné a ochotné pečování o nemocné s vědomím možné smrti, druhým přístupem bylo zcela odříznutí se od rodiny. Distancovali rodičů od dětí i obráceně.



RYCHLE K OLTÁŘI NEBO DO LESA

Zaměřením se na jednotlivé reakce máme zcela kontrastní touhy a názory jak se vypořádat se situací. Ve společnosti lze pozorovat touha po smyslných požitcích, končících v prostopášnostech, s tím souvisí velký nárůst sňatků, důvodem mohl být strach nezůstat sám, nebo mít jakési stvrzení pro smyslné požitky. Na druhé straně byla skupina lidí, která na vdavky a veselí neměla ani pomyslení, jejich cesty vedly k celkovému odloučení se od světa, který kvůli své hříšnosti byl zasažen Božím trestem. Faktem je, že tito lidé stranící se společnosti měli mnohem menší pravděpodobnost nákazy, psychická stránka osamocněného člověka byla narušena více. Samota a strach měly často devalvující účinky na kompletní zdraví

ÚTĚKY LÉKAŘŮ

S nástupem morové epidemie byly hrůzy této nemoci denním chlebem. Strach z nemoci nutil i odbornou komunitu stáhnout se mimo populaci. Lékaři zprvu ošetřovali nemocné a umírající. S přibývajícím počtem zemřelých a děsivými průběhy nemoci i mnoho lékařů, léčitelů a ošetřovatelů se rozhodlo stáhnout do ústraní. Mnozí z nich takto činili, jelikož si přišli na onemocnění „krátci“ a nevěděli jak s nemocí nakládat, nebo ji léčit. To ovlivnilo celkový stav oblasti medicíny, protože nakažené a umírající neměl kdo léčit. Na jejich místa tak nastupovali lékaři bez praxe nebo lidé rozhodnutí zhostit se této úlohy i přes všechna rizika a neznalost oboru.

POHŘEB ZNÁMKA LUXUSU

Během epidemie bylo narušen základní rituál prováděný po smrti dotyčného. Kvůli vysokým počtům mrtvých se těla ukládala do masových hrobů bez náhrobků, náhrobky během epidemie byly zhotovány velmi málo to i u zámožných lidí. Zprvė rodina se pohřbení těla nezúčastňovala a za druhé mnohdy nebyl kdo by náhrobek vytvořil, když řemeslníci pomřeli. Získat poslední pomazání pro zemřelého, slovo útěchy, sepsat závěť se stávaly luxusem, úkony byly určeny pro kněží a notáře, ti ale odmítali kontakt s nemocnými a opět nastupovala síla peněz.

DŮSTOJNÝ POHŘEB NENÍ PRO KAŽDÉHO

S vysokou úmrtností se mezi duchovními, hrobníky i obyčejným lidem začala projevovat otázka, jak docílit důstojné smrti pro zemřelé. Ti totiž byli pohřbíváni v hromadných

hrobech. Nebylo lidí kdo by takovou činnost mohl vykonávat, kdo by hrob vykopával, provedl mši, vedl smuteční průvod a zeměl do hrobu uložil. Tuto pohřební krzi vystihl Jean Delameau, kdy prohlásil že smrt lidská se ničím neliší od zvířecí, a nakládání s tělem po smrti dotyčného se nijak neliší.

NEMOC SE STALA VÝDĚLKEM

Není pochyb o tom, že s rostoucí poptávkou po všech vonných dřevěch, koření, vůních a podobně zvyšoval cenu takového zboží. Zvýšila se cena nejen u vonného a aromatického zboží ale i u běžných potravin jako je pečivo či maso. Došlo na regulaci prodeje svící, pozůstalí začali skupovat veliké množství svící za mrtvé. Nemalé zisky onemocnění přineslo i tkalcům a čalouníkům, nebo těm co byly schopni vyrábět závěsy, čalounění do oken, nástěnné koberce. Nejčastějšími zákazníky byli mniši, tím zároveň nepřímo vytvořili prvopočátky specializovaného průmyslu. Oproti tomu v oblasti západní Evropy se prodávaly zejména méně kvalitní výrobky, proto prosperovalo odvětví tkaní lnu a konopí. K dobrému výdělku si přišli i půjčovníci příkrývek, már, podušek a jiných věcí užívaných při pohřbech. Například pohřební oblečení před úderem morové epidemie stálo 3 floriny a po příchodu moru 30 florinů. Florin je měna původně zlaté mince užívané v historickém státním útvaru Florentská republika.

CO NEVZALA SMRT TO VZALI LUPÍČI

Domy lidí kterým mor vzal život zůstaly opuštěné a staly se tak lákavým terčem pro lupiče a rabovače. Opuštěné domy byly snadno dostupným cílem pro získání většího či menšího obnosu peněz a cenností. Mnohdy rabovačem byl ten samý člověk co odvážel mrtvé na hřbitov. I během jednoho dne si dokázal přijít k pěkně tučnému zisku, nejdříve si vyžádal nemalý poplatek za odvezení mrtvého k pohřbení a poté díky snadnému přístupu k zemřelému do domu uloupil co se mu hodilo. Obohacování ale netrvalo moc dlouho, když mnoho z lupičů zemřelo došlo k uvědomění nebezpečí nákazy. Nemoc byla všude a postupem času i tito rabovači pochopili, že není vůbec bezpečné chodit do moremy vyliďněných domů.

TANEC JAKO PSYCHÓZA

Zděšení z epidemie moru přineslo různé reakce na tyto hrůzy. Naplno se ve společnosti projevila davová psychóza charakteristická zběsilým tancem. Polonazí lidé na ulicí bujaře

tančili, zpívali a křičeli, někteří tak silně až se zhroutili. Tancem posedlí lidé táhli z Cách do Lutychu a Maastrichtu, odtud se myšlenky i praktiky davového tance šířily dále do západní Evropy. V českých zemích není posedlost tancem zcela potvrzena. Někdy je nazýván tancem Svatého Víta nebo Svatého Jana, to byl ale původní název pro léčebný způsob pro všechny nemocné, kteří trpěli křečemi.

ZMĚNA LOKACE MŮŽE ZACHRÁNIT ŽIVOT, ALE TAKY NEMUSÍ

Zcela neúčinnějším řešením jak se vyvarovat nákaze byla změna usídlení. Změna by měla být rychlá ale opatrná, během změny bydliště by nemělo dojít k zaváhání jelikož váhání člověka stojí čas, a ten by poté mohl hrát v jeho neprospěch. Vhodné místo pro nový život se liší v závislosti na doporučovatel. První varianta je přestěhovat se do míst, kde již morová rána prošla a povětrí tak je již vyčištěno, v těchto místech by riziko nákazy mělo být po jistou dobu omezeno. Oproti tomu jiné prameny hovoří aby dotyčný se přesunul do míst, která mor ještě nepoznala. Tento způsob prevence někteří zcela osuzovali, tím že mor vnímali jako nemoc z vůle Boží, byla pro ně zbabělost před nákazou utíkat, stejně jako Bůh tak i nemoc může být všude. I tito odpůrci schovávající se před nemocí na jiných místech uznávají, že změna lokace může mít pozitivní vliv na psychiku jedince.

ČERNÁ SMRT RÁNA DO SRDCE CÍRKVE

Úpadek křesťanství započal přibližně dvě generace před Černou smrtí, v období Černé smrti a po něm se situace vystupňovala. Lidé se od křesťanství začali odklánět ve chvíli, kdy bylo čím dál více viditelné, jak církev není schopna zastávat své služby vůči veřejnosti. V oblasti katolické církve došlo k poklesu vzdělanosti duchovních a také se projevila zbabělost kněží v době propuknutí Černé smrti, ti odmítali stýkat se s nemocnými a umírajícími. V očích prostých lidí se jednalo o církevní selhání, křesťanství bylo přebujelé, centralizované, nebo nesourodé. Nenapomohl této situaci ani fakt zvolení dvou papežů roku 1378, kdy došlo k papežskému schizmatu, každý z papežů se opíral o jinou část církve a byl tím vnesen chaos do církevního světa. U lidí po odeznění Černé smrti se začal objevovat nový náhled na víru. Tento pohled spočíval v tom, že dotyční již nepotřebují kněží ke komunikaci s Bohem.

A KDO BUDE PLATIT DANĚ?

Ani venkov nebyl ušetřen od nemoci. Vesnické prostředí bylo sice ve slabším ústraní od měst, ale nebyly zcela izolovány a byl tak kontakt mezi městy a vesnicemi. Že mor usmrtil i lidé na samotách víme ze spisů zaznamenávající stavy pozemků. Ve vsi St. Julien roku 1365 a jejím okolí byly usedlosti opuštěné a zeli prázdnotou již 20 let. Tím bylo narušeno lenní vztahy, jelikož neměl kdo platit daně, všichni pomřeli. Vlastníci pozemků se sice snažili dopátrat pozůstalých ale neúspěšně. Kvůli morovému řádění došlo k poklesu populace, to zapříčinilo pád ceny zboží, zejména obilí. Tato situace byla příznivá pro měšťanstvo ale pro rolníky a veničany byla devastující. Pokles ceny neovlivnila ani velká migrace venkovanů do měst. Došlo to až do stádia kdy napříkald na Istrii aristokoracie vydala výzvu k osídlení venkova, za odměnu osvobození se od všech daní na několik let.



**Nebudu psát o ukrutnosti, která byla
na venkově, o vlčích a divokých
zvířatech, která žrala ne zcela spálená
těla, a o dalších krutostech, které by
byly příliš bolestné pro ty, kteří o nich
čtou...**

**Agnolo di Tura,
Sienská kronika**

TEXTOVÉ ZDROJE

Encyklopedie středověku

LE GOFF, Jacque, SCHMITT, Jean-Claude. Encyklopedie středověku
Paris: Athrème Fayard, 1999

Muži a ženy středověku

LE GOFF, Jacque. Muži a ženy středověku.
Praha: Vyšehrad, 2013

Kronika Medicíny

SCHOTT, Heinz. Kronika Medicíny
Praha: Fortuna Libri (ČR), 1994

Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531—1746

SCHULZ, Václav. Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531-1746.
Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901

Mor 1480—1730: epidemie v lékařských traktátech raného novověku

ČERNÝ, Karel. Mor 1480-1730: epidemie v lékařských traktátech raného novověku.
Praha: Karolinum, 2014

Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku

BERGDOLT, Klaus. Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku. Praha: Vyšehrad, 2002

Mory v Brně ve 14. století

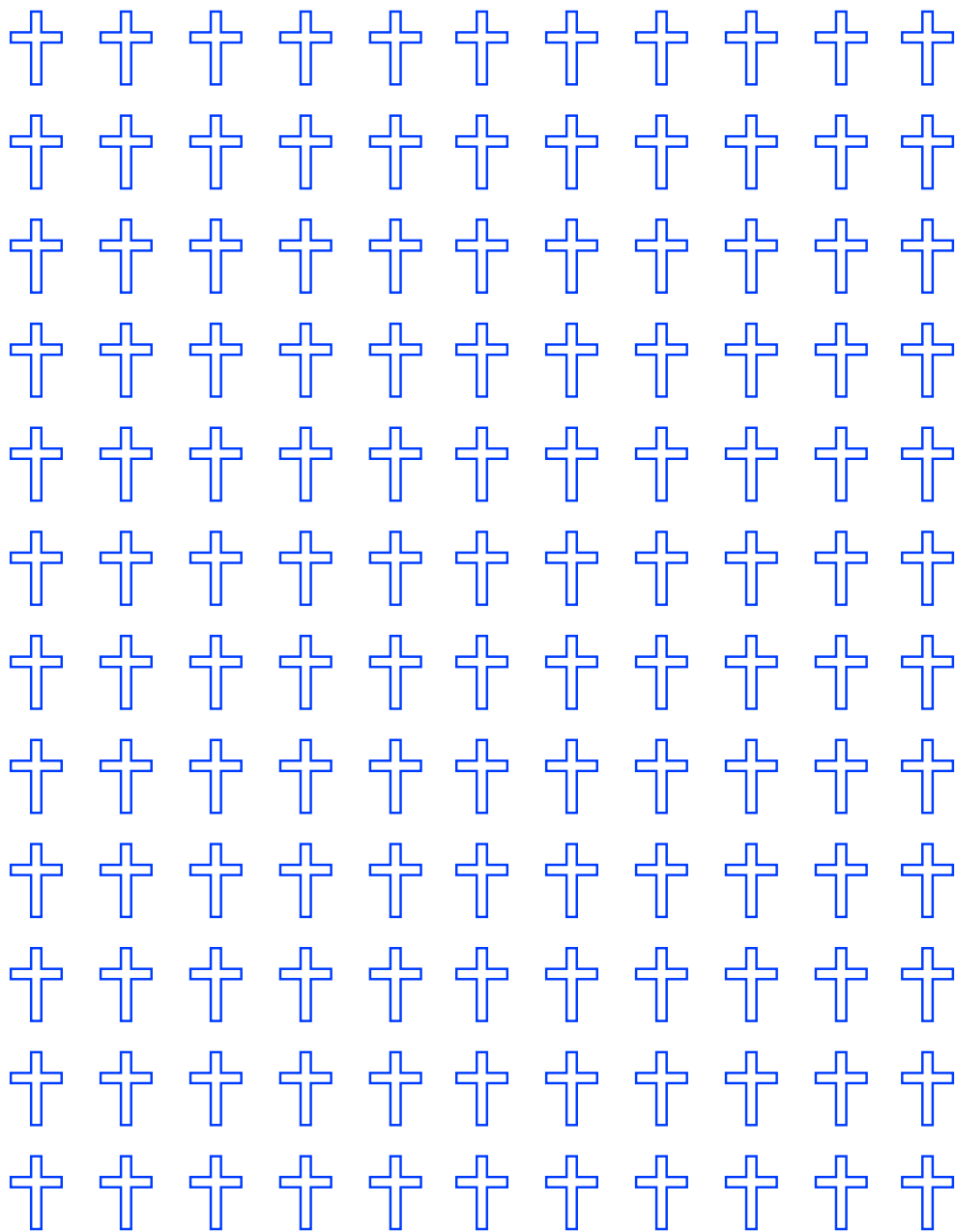
MEZNÍK, Jaroslav. Mory v Brně ve 14. století.
Brno: Mediaevalia Historica Bohemica. 1993

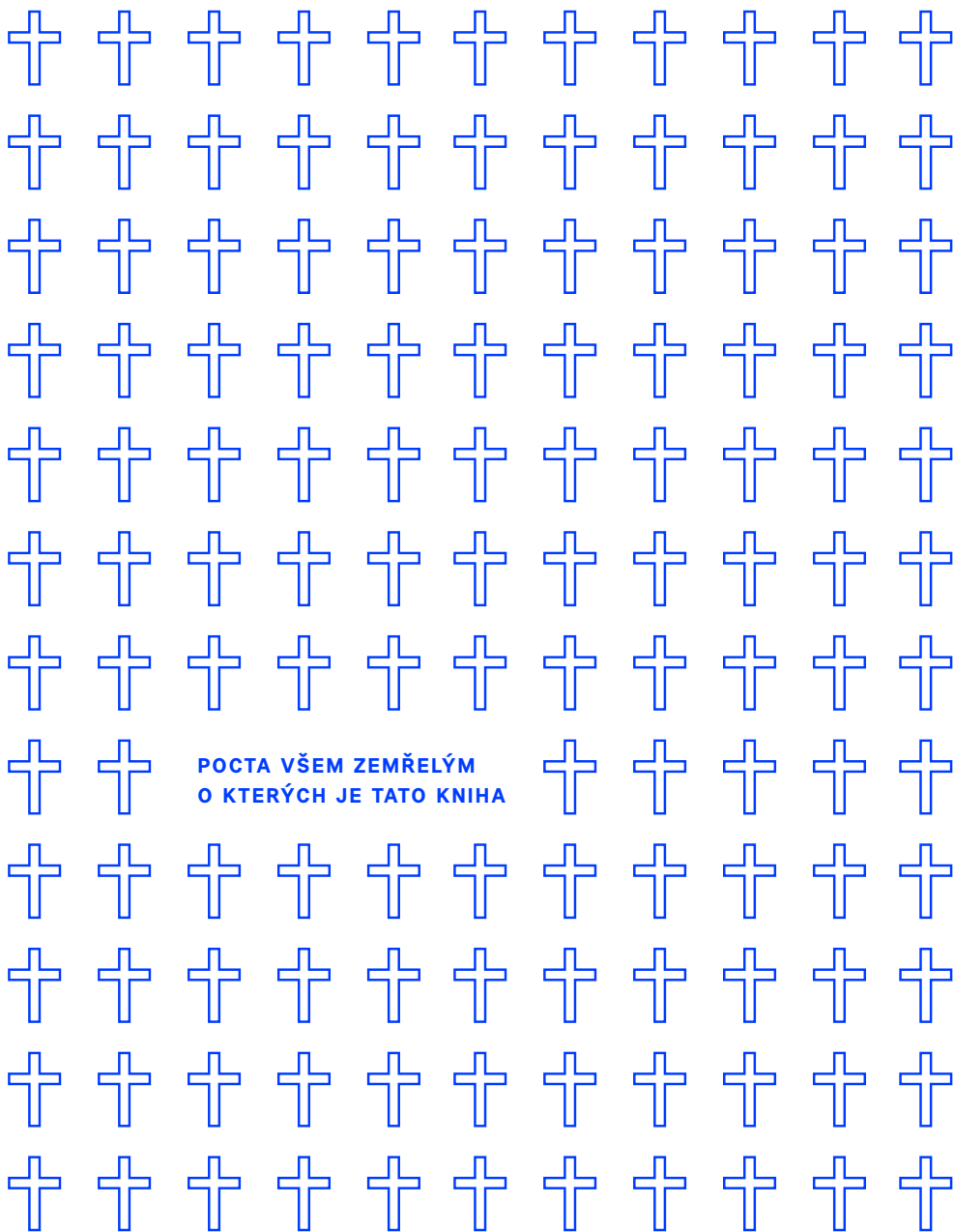
Vesmír časopis pro šíření vědy přírodní, země a národopisné

Nakladatelství Vesmír. Vesmír časopis 74,
Praha: 1999

OBRAZOVÉ ZDROJE

- 01. Leprosárium** — https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/Leprosy_in_La_Franceschina.jpg
- 02. Blecha** — <http://poradu24.com/wp-content/uploads/2016/07/ffffe2c640f-fa4f0e465f4c1e4bdd2b1.jpg>
- 03. Gangréna** — https://cs.wikipedia.org/wiki/Gangréna#/media/Soubor:Acral_gangrene_due_to_plague.jpg
- 04. Dýměje** — https://cs.wikipedia.org/wiki/Dýmějový_mor#/media/Soubor:Plague_bu-boes.jpg
- 05. Yersinia Pestis** — https://cs.wikipedia.org/wiki/Yersinia_pestis#/media/Soubor:Yersinia_pestis.jpg
- 06. Londýnský mor** — https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:20_The_Great_Plague.JPG
- 07. Pouštění žilou** — <http://aujuge.cz/books/pece-o-vlasy-a-vousy-a-muzske-pokryvky-hlavy-v-kastilii-na-prelomu-13-a-14-stoleti/spanelsko-13.stol-cs.html>
- 08. Kněz s nakaženými** — https://en.wikipedia.org/wiki/File:Leprosy_victims_taught_by_bishop.jpg
- 09. Sypači jedu do studní** — <https://www.as-99.xyz/products.aspx?cname=the+plague+14th+century&cid=6>
- 10. Flagelantský průvod** — https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:The_flagellants_at_Dornik_in_1349.jpg
- 11. Psi olizující puchýře** — <https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/53d91d3a-e4b06c599118d8d9/1597073200587-44M3HP8CZ43PCVEQD7KJ/p08d5wOp.jpg?format=2500w>
- 12. Přimlouvání se za nemocné** — <https://art.thewalters.org/detail/6193/saint-sebastian-interceding-for-the-plague-stricken/>
- 13. Pohřbívání zemřelých** — <http://wp-content/uploads/2016/07/ffffe2c640f-fa4f0e465f4c1e4bdd2b1.jpg>





POCTA VŠEM ZEMŘELÝM
O KTERÝCH JE TATO KNIHA

EPIDEMIE

NAPŘÍČ STALETÍMI

Plzeň, 2022

Textová část Zdeňka Kovářová, DiS.

Grafický design a ilustrace Zdeňka Kovářová, DiS.

Počet stran 79